

BROJ PRISUTNOG STANOVNIŠTVA REPUBLIKE HRVATSKE I ŽUPANIJA PO DOBI I SPOLU OD POPISA STANOVNIŠTVA 1991. DO 1998. GODINE

Anđelko AKRAP, Jakov GELO
Ekonomski fakultet, Zagreb

Marinko GRIZELJ
Državni zavod za statistiku, Zagreb

UDK: 314.18(497.5)“1991/1998”
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 27.5.1999.

Zadatak istraživanja bio je procijeniti ili utvrditi prisutno stanovništvo u Hrvatskoj i županijama sredinom godine u razdoblju od 1991. do 1998. U ratnim uvjetima dogodile su se bitne demografske promjene čije se kvantificiranje moralo procijeniti primjerenim demografsko-statističkim metodama te u procjenu broja i dobno-spolnog sastava stanovništva Hrvatske i županija uključiti niz varijabla koje su posljedica razvoja stanovništva u tim uvjetima. Podloga za izradu ove svodne studije u kojoj je načinjena procjena prisutnog stanovništva po dobi i spolu 1991. – 1998. bili su pojedinačni istraživački radovi koji su sastavni dio ove cjeline, istraživanja u okviru objedinjavanja navedenih radova, posredna statistička vrela i metode, demografsko-statistička baza Državnog zavoda za statistiku, vlastite procjene i terenska snimanja.

UVOD

Ukupno kretanje stanovništva rezultat je prirodnog kretanja (nataliteta i mortaliteta), mehaničkog kretanja (emigracija i imigracija) te različitih destabilitetnih čimbenika (ratova, gospodarskih kriza i sl.) koji remete prirodan razvoj stanovništva. U normalnim uvjetima razvoja, tj. bez utjecaja destabilitetnih čimbenika promjene u natalitetu i mortalitetu zbivaju se postupno i relativno su lagano predvidive.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

Budući da je Republika Hrvatska i njezino stanovništvo od posljednjeg popisa stanovništva 1991. godine bila pod snažnim utjecajem destabilitetnih čimbenika koji su utjecali na sve sastavnice ukupnog kretanja stanovništva, u ovoj je studiji utvrđen (procijenjen) njihov utjecaj na kretanje ukupnog broja stanovnika u navedenom razdoblju.¹

Čitav prostor Republike Hrvatske snosio je izravno ili neizravno posljedice ljudskih i materijalnih gubitaka, s dalekosežnim mjerljivim i predvidivim, ali i s nemjerljivim i nepredvidivim demografskim posljedicama. Ljudska i materijalna stradavanja prelamala su se i prelamaju se izravno i neizravno preko većeg broja čimbenika koji utječu na broj i sastav stanovništva, prema različitim obilježjima (dob, spol, etnički sastav, socio-ekonomski sastav,...).

Najveći demografski i gospodarski gubici dogodili su se na teritoriju koji je bio privremeno okupiran, ali i izvan toga s nešto manjim intenzitetom na području ratnih djelovanja. Ako razmotrimo prostorni obuhvat općina koje su bile izravno pogođene ratnom agresijom, po političko-teritorijalnom ustroju općina koji je vrijedio do prosinca 1992. godine, onda je 15 općina bilo potpuno okupirano (ili više od 80 posto teritorija) a 15 općina bilo je djelomično okupirano do 1995. ili do siječnja 1998.

Gradovi na teritoriju koji je bio privremeno okupiran uglavnom su pretrpjeli materijalna i gospodarska razaranja te gotovo u potpunosti progon hrvatskog i ostalog nesrpskog stanovništva. Promjene ukupnog stanovništva znatnije su nastupile i u gradovima koji su bili kraće ili duže vrijeme u zoni ratnih djelovanja, ali koji su bili obranjeni: Osijek, Vinkovci, Županja, Virovitica, Slatina, Valpovo, Gradiška, Novska, Pakrac, Sisak, Karlovac, Ogulin, Gospić, Otočac, Zadar, Šibenik, Sinj, Metković i Dubrovnik.

U agresiji na Republiku Hrvatsku već u siječnju 1992. godine bilo je oštećeno više od 600 naselja i uništeno više stotina tisuća stanova. Zbog ratnih razaranja, progona ili neposredne ratne opasnosti više od 700 000 osoba, uglavnom nesrpske nacionalnosti, prognano je iz svojih domova.²

To je izazvalo jaku migraciju i preraspored stanovništva na području Republike Hrvatske prema njezinim sigurnijim dijelovima. Postupno oslobađanje privremeno okupiranih područja vojno-redarstvenim akcijama i operacijama od kraja 1991. do 1995. izazivalo je niz prognaničko povratnih tijekova. (Prva akcija oslobađanja dijela zapadne Slavonije (kraj 1992.), akcija oslobađanja Miljevačkog platoa i operacija oslobađanja zaleđa Dubrovnika (1992.), operacija Maslenica i Međački džep (1993.) te operacije "Bljesak" i "Oluja" (1995.).

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

Istodobno, agresija na Bosnu i Hercegovinu izazvala je jake izbjegličke tijekove Hrvata i Bošnjaka-muslimana prema Republici Hrvatskoj. Brojne izbjeglice iz Bosne i Hercegovine u kasnijim su godinama zamijenile svoj izbjeglički u seljenski status sa stalnim mjestom prebivališta u Hrvatskoj. Rat na prostoru Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine, osim nenadoknadivih ljudskih gubitaka i nemjerljivih osobnih i kolektivnih patnji, izazvao je snažno pomicanje stanovništva iz Hrvatske i iz Bosne i Hercegovine te hrvatskog stanovništva iz drugih dijelova bivše Jugoslavije. Ratna situacija izmijenila je utjecaj pojedinih sastavnica kretanja ukupnog stanovništva. Gubici u ljudstvu koji nastaju u ratu zahvaćaju pretežito muško stanovništvo u vojnoobvezatnoj dobi, a najviše u dobi od 18 do 49 godina. To izravno djeluje na porast opće stope mortaliteta te na porast specifičnih stopa mortaliteta po pojedinim manjim dobnim skupinama u okviru vojnoobvezatne dobi, primarno kod muškaraca. U tim uvjetima raste opća i specifična stopa feminiteta, a istodobno se smanjuje opća i specifična stopa nupcijaliteta, što rezultira smanjivanjem općeg i specifičnog fertiliteta po dobi. Stoga se smanjuje stopa nataliteta, fertiliteta, stopa totalnog fertiliteta i stopa reprodukcije.³ Ono što je autor citiranog djela utvrdio za stanovništvo Vukovara i vukovarskog kraja odnosi se i na čitavo stanovništvo Republike Hrvatske, posebno na ono koje je bilo na nekada okupiranim područjima i u zoni ratnog djelovanja u agresiji na Republiku Hrvatsku. Nije samo vojno osoblje stradavalo u vremenu agresije na Republiku Hrvatsku, već i brojno civilno stanovništvo, pa je stoga porastao ne samo mortalitet muškaraca u vojnoobvezatnoj dobi već i mortalitet ukupnog stanovništva u svim dobnim skupinama (djeca, žene, starci). Iako namjera ove studije nije utvrđivanje demografskih gubitaka koji su se zbili u vremenu agresije na Republiku Hrvatsku, ipak će ona obuhvatiti većinu tih gubitaka. Demografski gubitak stanovništva zbog rata definira se kao razlika između očekivanog broja stanovnika i onoga koji je stvarno popisao prilikom prvog poslijeratnog popisa. Istraživanja takvih demografskih gubitaka uključuju prema definiciji I. Laha sljedeće:

1. pogibije vojnih i civilnih osoba za vrijeme rata i smrtne slučajeve poslije rata zbog ozljeda, bolesti, nedostatne ishrane, nestašice lijekova itd. prouzročenih ratnim prilikama;

2. pad nataliteta za vrijeme rata i poslije njega, jer stanovnici u fertilnim godinama koji su izgubili život u ratu ili koji su bili zbog ratnih prilika izdvojeni iz obitelji nisu mogli sudjelovati u reprodukciji stanovništva. Od toga treba odbiti smrtne slučajeve djece koji bi nastali za vrijeme rata ili poslije njega da su djeca bila rođena i

3. izbjeglice, tj. takozvane migracije zbog ratnih prilika.⁴

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

Prema navedenoj metodologiji utvrđivanja demografskih gubitaka uočljivo je da procjena ukupnog broja stanovnika neće obuhvatiti sve demografske promjene koje su nastale zbog rata, a na temelju kojih možemo dati procjenu ukupnog broja stanovnika po dobi i po spolu na razini županija i države. Procjena ukupnog broja i dobno-spolnog sastava stanovništva 20 županija i Grada Zagreba zahtijevala je vrlo opsežne analize i znanstveno-kritičku valorizaciju niza publiciranih službenih i neslužbenih podataka o stanju i kretanju pojedinih sastavnica ukupnog kretanja stanovništva na razini Hrvatske i pojedinih županija. Uz to, procjene broja stanovnika Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske za pojedine godine od 1992. do 1997. temeljile su se na nepotpunim vrelima i procjenama kretanja pojedinih sastavnica ukupnog stanovništva u uvjetima rata i njegovih posljedica. Procjene broja stanovnika na razini županija nisu rađene u Državnom zavodu za statistiku.

Relativno pouzdano kvantificiranje (procjenjivanje) pojedinih sastavnica ukupnog broja stanovnika u uvjetima ratne agresije na Republiku Hrvatsku zahtijevalo je opsežnu analizu velikog broja statističkih vrela koja su publicirale hrvatske državne i međunarodne institucije. Osim toga, procjena ukupnog broja stanovnika zahtijevala je uporabu statističkih podataka publiciranih u zemljama prihvata izbjeglog hrvatskog stanovništva. U takvim uvjetima nastale su brojne procjene, ovisno o tome kakav je bio obuhvat statističkih vrela. U našem analitičkom razmatranju i kvantificiranju pojedinih sastavnica nailazili smo na različite podatke koji su, jednom publicirani, bili prenošeni u brojnim drugim izvedenim pokazateljima. Kao posljedica toga nastalo je više različitih procjena ukupnog broja stanovnika Republike Hrvatske i pojedinih većih gradova. Zbog toga smo demografsko-analitičkim metodama razmatrali pojedine iznesene procjene. Primjerice, različite procjene ukupnog broja stanovnika Republike Hrvatske i grada Zagreba. Takve procjene zahtijevale su temeljitu analizu iznesenih statističkih podataka. Da bi se procijenio broj stanovnika na razini Republike Hrvatske i županija, trebalo je procijeniti ili utvrditi demografsko-statističkim metodama vremensku seriju pojedinih dijelova ukupnog stanovništva. U navedenom razdoblju pojedine sastavnice bile su podložne znatnim promjenama. Tek poznavanjem ukupnih promjena koje su utjecale na kretanje ukupnog stanovništva u ratnim uvjetima moguće je razumjeti jake oscilacije u njihovim kretanjima od sredine jedne do sredine sljedeće godine. U takvim uvjetima zbivale su se velike promjene tih dijelova i transformacija jednog u drugi, primjerice, transformacije izbjegličke populacije (Hrvata iz Bosne i Hercegovine i SR Jugoslavije) u useljeničku populaciju, sa stalnim mjestom prebivališta u Republici Hrvatskoj.

METODIČKE ODREDNICE

U izradi ovog projekta upotrijebljene su odgovarajuće demografsko-statističke metode, primjerene za procjenu pojedinih sastavnica relevantnih za procjenu ukupnog broja stanovnika. Polazište za procjenu bio je popis stanovništva 1991. godine.

Ukupan broj stanovnika Hrvatske i županija prema dobi i spolu između popisa stanovništva 1991. godine za sredinu svake sljedeće godine, do 30. lipnja 1998., procijenjen je za cjelokupan prostor Republike Hrvatske. To znači da je na temelju poznatih i procijenjenih kretanja pojedinih sastavnica ukupnog stanovništva procijenjeno stanje i na nekada okupiranim prostorima Republike Hrvatske. Veći dio statističkih vrela za ta područja bile su statistike međunarodnih organizacija koje su bile prisutne u tim područjima za vrijeme okupacije i vlastite procjene na temelju posrednih statističkih vrela i metoda.

Prema međunarodnim preporukama procjena broja stanovnika izvršena je po načelu *de facto*, što znači da se u ukupan broj stanovnika uključuju sve osobe koje u jednom naselju stanuju, a isključuju se osobe koje su iz tog naselja privremeno odsutne. Dosadašnje procjene ukupnog broja stanovnika većim su dijelom rađene po načelu "de iure", što znači da su popisane osobe iskazivane samo na temelju toga što su u tom mjestu imale prijavljeno stalno mjesto boravka, bez obzira na to jesu li prisutne ili ne. Uvažavajući koncepciju *de facto*, u ukupan broj stanovnika nisu uključene osobe na privremenom radu u inozemstvu zajedno s članovima obitelji koji s njima tamo borave.

Definicija ukupna broja stanovnika načinjena je na temelju strukture obuhvata ukupnog broja stanovnika prema Preporukama za popise stanovništva i stanovanja u ECE regiji i Preporukama za popise stanovništva i stanovanja u ECE regiji za 2000. godinu koje su zajednički priredili Europska ekonomska komisija Ujedinjenih naroda i Statistički ured Europske zajednice, Ujedinjeni narodi, New York i Geneva, 1998.

Prema definiciji navedenih međunarodnih tijela "ukupan broj stanovnika uključuje:

- a) državljane smještene u zemlji;
- b) državljane koji borave u inozemstvu kraće od jedne godine (pogranični radnici, sezonski radnici, turisti, pacijenti i sl.);
- c) strane državljane smještene u zemlji u razdoblju od godine dana ili duže (uključujući osoblje institucija Europske zajednice i međunarodnih nevladinih organizacija smještenih na geografskom području zemlje);
- d) strano vojno osoblje koje radi za međunarodne vojne organizacije smještene na geografskom području zemlje;
- e) osoblje strane tehničke pomoći u dugoročnim misijama koje djeluje u zemlji i smatra se zaposlenicima vlade koja

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

ih prima, a u ime vlade ili međunarodne organizacije koja stvarno financira njihov rad.

U ukupan broj stanovnika mogu se, ali ne moraju, uključiti bez obzira na duljinu boravka izvan zemlje sljedeće kategorije:

a) studenti – državljani bez obzira na duljinu studiranja u inozemstvu:

b) članovi vojnih postrojbi zemlje koje se nalaze u inozemstvu, uključujući pripadajuće članove kućanstava;

c) državljani koji su u službi nacionalnih znanstvenih centara ustanovljenih izvan geografskog područja zemlje (uključujući pripadajuće članove kućanstava);

d) državljani koji su u službi diplomatskih misija u inozemstvu (uključujući pripadajuće članove kućanstava);

e) državljani koji su članovi posade ribarskih brodova, ostalih brodova, zrakoplovstva, plovećih platformi koje su aktivne dijelom ili u cijelosti izvan ekonomskog teritorija (uključujući pripadajuće članove kućanstava).

Obrnuto, ukupan broj stanovnika neke zemlje ne uključuje:

a) strane državljane koji borave na domaćem teritoriju kraće od jedne godine (pogranični radnici, sezonski radnici, turisti, pacijenti i sl.);

b) domaće državljane smještene u inozemstvu u razdoblju od godine dana ili duže;

c) državljane – vojno osoblje koje radi za međunarodne vojne organizacije smještene u inozemstvu;

d) državljane – osoblje tehničke pomoći u dugoročnim misijama koje djeluje u inozemstvu i smatra se zaposlenicima vlade koja ih prima, a u ime vlade ili međunarodne organizacije koja stvarno financira njihov rad.

Uz to, mogu se uključiti ili ne, prema izboru, u ukupan broj stanovnika:

a) strani studenti bez obzira na duljinu studiranja u zemlji;

b) članovi stranih vojnih postrojbi koji se nalaze u zemlji;

c) strano osoblje u službi stranih znanstvenih centara ustanovljenih na geografskom području zemlje;

d) državljani koji su u službi diplomatskih misija u zemlji.

Ova definicija razlikuje se od koncepta prisutnog (ili *de facto*) stanovništva koje se sastoji od osoba koje su stvarno prisutne na geografskom području zemlje u određenom trenutku.

Na temelju navedene strukture ukupnog broja stanovnika prema koncepciji prisutnog (ili *de facto*) stanovništva, valja voditi računa o tome da su se promjene ukupnog broja stanovnika Republike Hrvatske zbivale u ratnim uvjetima. Pri procjeni ukupnog broja stanovnika na razini Hrvatske i poje-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

dinih županija za sredinu svake godine od 1992. do 1998. nisu uključene, što dopušta navedena definicija ukupnog stanovništva, sljedeće kategorije:

- strani državljani smješteni u Hrvatskoj duže od godinu dana koji rade kao osobe međunarodnih nevladinih organizacija;

- strani studenti u Republici Hrvatskoj;

- članovi vojnih postrojbi koji su se nalazili na prostoru Republike Hrvatske od 1992. do prosinca 1998. (Zaštitne snage UN u nekadašnjem UNPA području Hrvatske, postrojbe UNTAES-a u istočnoj Hrvatskoj i promatrači UN) te

- osoblje UNHCR-a smješteno duže od godinu dana na prostoru Republike Hrvatske.

Dosljedno definiciji koncepta prisutnog (ili *de facto*) stanovništva u procijenjeni broj ukupnog stanovništva Republike Hrvatske i pojedinih županija nije uključeno:

- stanovništvo koje se nalazi na privremenom radu u inozemstvu s članovima obitelji koji s njim borave;

- osobe koje su iselile u inozemstvo poslije popisa stanovništva 1991. do 30. lipnja 1998. godine;

- u skladu s navedenom definicijom u ukupan broj stanovnika, za svaku pojedinu godinu, živorođeni i umrli u inozemstvu.

Procijenjeni godišnji broj prisutnog (*de facto*) stanovništva obuhvaća prosječan godišnji broj prisutnog stanovništva sredinom godine i uključuje:

I. Statistička vrela (vitalnu i migracijsku statistiku):

- prirodni prirast/smanjenje na temelju službene vitalne statistike za stanovništvo u zemlji (bez živorođenih i umrlih u inozemstvu) u kojem je dodana procjena prirodnog kretanja na nekada okupiranim prostorima;

- unutrašnje migracije – međužupanijske, doseljeno kao pribrojna stavka i odseljeno kao odbaena stavka, na temelju službene statistike;

- useljeno stanovništvo iz inozemstva, kao pribrojna stavka i iseljeno kao odbaena stavka.

II. Prognanike i izbjeglice:

- prosječan godišnji broj prognanika smješten u županiji iz druge županije, kao pozitivna stavka;

- prosječan godišnji broj prognanika iz županije smješten u drugoj županiji, kao odbaena stavka;

- prosječan godišnji broj izbjeglica u Hrvatskoj pretežito iz BiH i SRJ prisutan/smješten u županiji, kao pribrojna stavka;

- prosječan godišnji broj izbjeglica iz Hrvatske/županije (smješten u inozemstvu), kao odbaena stavka za Hrvatsku i županiju iz koje je izbjegao.

PROBLEMATIKA OBUHVATA

Prirodno kretanje

U ratnim uvjetima, kakvi su vladali na prostoru Republike Hrvatske već od kolovoza 1990. godine do vojno-redarstvenih oslobodilačkih akcija "Bljesak" i "Oluja" 1995., na ukupan broj stanovnika na razini Hrvatske te, još izrazitije, po pojedinim županijama, prirodno kretanje stanovništva u usporedbi sa snažnim emigracijsko-imigracijskim tijekovima postalo je sastavnicom stanovništva s relativno najmanjim značenjem. Prirodno kretanje stanovništva od 30. lipnja jedne do 30. lipnja iduće godine, za svaku pojedinu godinu od 30. lipnja 1991. do 30. lipnja 1998. uključeno je u svodnu tablicu (koja se nalazi na kraju studije). Budući da je riječ o vitalnoj statistici, koja je dostupna u Državnom zavodu za statistiku, nema razloga posebno je uključivati, jer to nije problem procjene. Na temelju prirodnog kretanja stanovništva Hrvatske i županija 1991. – 1997. procijenjeno je prirodno kretanje za polovicu godine, tj. do 30. lipnja 1998. Međutim, vitalna statistika kojom smo raspolagali obuhvaća samo tada slobodni prostor Hrvatske, dakle, bez vitalne statistike s tada okupiranih područja. Vitalna statistika prognaničke populacije evidentirana je po općinama progona. Naravno, s obzirom na koncept prisutnog stanovništva, vitalno-statistički događaji ubrajani su u prisutno stanovništvo županije porijekla prognaničke populacije te su se ubrajali u prisutno stanovništvo one županije u kojoj je bila smještena prognanička populacija.

Poslije Drugog svjetskog rata, nakon razdoblja "baby-boom" uslijedilo je kontinuirano smanjivanje prirodnog priraštaja. Tek je u sedamdesetim godinama zabilježen blagi porast nataliteta zbog ulaska u fertilnu dob generacije rođene u poslijeratnom kompenzacijskom razdoblju. Od osamdesetih godina nadolaze sve malobrojnije generacije u fertilnu dob, što je uz druge čimbenike koji su se izražavali smanjivanjem specifičnih stopa fertiliteta rezultiralo neprekinutim smanjivanjem broja živorođenih. Stoga se i bez rata u devedesetim godinama očekivalo, ako se ne bi provodila pronatalistička populacijska politika, na temelju dobno-spolne strukture i uočenih dugogodišnjih tendencija kretanja prirodnog priraštaja, prirodno smanjenje stanovništva na razini čitave Hrvatske.

Već od šezdesetih godina postupno sve veći broj županija zahvaćala je prirodna depopulacija. Tako, s obzirom na prirodno kretanje stanovništva 1971. – 1997. županije možemo razvrstati u šest skupina:

1) županije s prirodnim smanjenjem koje je započelo kod nekih ranije, ali su ga sve imale u međupopisnom razdoblju 1971. – 1981. (Krapinsko-zagorska, Koprivničko-križevačka,

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

Bjelovarsko-bilogorska, Virovitičko-podravska, Zagrebačka, Ličko-senjska),

2) županije s prirodnim smanjenjem započetim u među-popisnom razdoblju 1981. – 1991. (Sisačko-moslavačka, Karlovačka, Varaždinska, Požeško-slavonska – imala je prirodno smanjenje od 1987. do 1994., a od tada ima pozitivan prirodni prirast),

3) županije s jednogodišnjim ili višegodišnjim prirodnim smanjenjem u devedesetim godinama koje u posljednje dvije ili tri godine bilježe blag pozitivan prirodni prirast (Osječko-baranjska, Brodsko-posavska i Vukovarsko-srijemska),

4) županije koje su zabilježile prirodno smanjenje u devedesetim godinama te do danas ostvaruju prirodno smanjenje (Primorsko-goranska, Šibensko-kninska, Istarska i Varaždinska),

5) županije s pozitivnim prirodnim prirastom u čitavom razdoblju (Splitsko-dalmatinska, Međimurska, Dubrovačko-neretvanska i Zadarska) i

6) Grad Zagreb između 1992. i 1995. koji ima prirodno smanjenje stanovništva u zemlji, 1996. blagi, a 1997. nulti prirodni prirast stanovništva u zemlji.

Rat je, neprijeporno, ubrzao i naglo pojačao sve dugogodišnje kumulirane negativne demografske procese i njegovi će se učinci reflektirati dugi niz godina. Poznato je da se u vremenu kakvo je bilo između 1990. i 1995., u smjenama rata, mira i napetosti mali broj parova odlučuje na reprodukciju, tj. javlja se depresivni natalitet. Naime, unatoč upozoravanju demografa, već od sredine šezdesetih godina, da će u Hrvatskoj, sasvim sigurno, uslijediti prirodno smanjenje ako se ne formulira i počne primjenjivati odgovarajuća pronatalistička populacijska politika; taj dokument je, međutim, izrađen i prihvaćen tek u samostalnoj Hrvatskoj.⁵ Stope mortaliteta već duže vrijeme pokazuju polaganu tendenciju porasta zbog ulaska u rizične godine povišenih stopa smrtnosti brojnijih neokrnjenih naraštaja koji nadomještaju okrnjene naraštaje direktnim i indirektnim ratnim stradanjima.

Hrvatska ima neprekinuto prirodno smanjivanje stanovništva ili prirodnu depopulaciju od 1991. do 1998. Možemo pretpostaviti, na temelju dobno-spolne strukture stanovništva 1991. godine, bez uzimanja u obzir demografskih gubitaka hrvatskog stanovništva u Domovinskom ratu, na temelju sadašnjeg broja i postupnog priljeva u fertilni kontingent, da ne možemo računati u budućim mirnodopskim uvjetima na znatnije povećanje broja živorođene djece bez povećane sklonosti k rađanju. Oružana agresija na Hrvatsku ubrzala je smanjivanje nataliteta. Pozitivan prirodni prirast ostvaren je u 1996. i 1997. jedino ako se uključe živorođena djeca rođena u ino-

zemstvu. Budući da se procjena broja stanovnika obavlja po koncepciji prisutnog stanovništva, djeca živorođena u inozemstvu nisu uključena u broj živorođenih u zemlji (vidjeti metodičke odrednice).

Prirodno kretanje na okupiranim područjima 1991. – 1995.

Autorima ovog rada, unatoč nastojanju, nije bila dostupna vitalna statistika iz tog prostora u vrijeme okupacije. Uspostavljen je kontakt i s institucijama u SRJ u želji da se pronađe vitalna statistika s tada okupiranih područja Hrvatske. Odgovoreno je kako njihove institucije ne raspolažu vitalnom statistikom s tih prostora. Stoga je potrebno procijeniti prirodno kretanje na tim prostorima od lipnja 1991. do kolovoza 1995. i za okupirane dijelove Istočne Hrvatske do kraja 1995. Naime, podaci o živorođenima i umrlima, zbog agresije na Hrvatsku, nisu prikupljeni za 1991. godinu za cjelokupno područje Hrvatske. Za tada privremeno zaposjednute općine podaci su prikupljeni djelomično i to za različita razdoblja. Za razdoblje od siječnja do travnja 1991. za Gračac; za razdoblje od siječnja do lipnja 1991. za općine Benkovac, Dvor, Glina, Knin, Obrovac, Vrginmost i Vukovar; za razdoblje od siječnja do srpnja za općine Drniš, Slunj i Vojnić, za razdoblje od siječnja do kolovoza 1991. za općine Beli Manastir, Donji Lapac, Hrvatska Kostajnica, Pakrac, Petrinja i Korenica. Dan poslije potpisivanja primirja u Sarajevu, 3. siječnja 1992. godine okupacijska Armija je kontrolirala približno oko 15.000 km² ili 26,5 posto od ukupne površine Hrvatske. U tom je prostoru po popisu 1991. godine živjelo 549.083 stanovnika ili 11,5 posto od ukupnog stanovništva Hrvatske. Od ukupnog stanovništva na okupiranom prostoru Hrvatske narodnosni sastav je bio sljedeći: Hrvati 203.656 ili 37,1 posto; Srbi 287.830 ili 52,4 posto; te ostali 57.597 ili 10,5 posto.⁶

Budući da je protjerano hrvatsko i drugo nesrpsko stanovništvo s tada okupiranog hrvatskog teritorija, procjena prirodnog kretanja će se odnositi samo za procijenjen broj srpskog stanovništva koji je ostao na tom području. Za procjenu prirodnog kretanja na nekada okupiranim područjima Republike Hrvatske razmotrit ćemo prvo općenito osnovne demografske značajke za Hrvate i Srbe u Hrvatskoj, a zatim: Hrvati su prema popisu 1991. imali nešto povoljniji udio mladih (0-14 godina) u ukupnom stanovništvu, tj. 19,6 posto, a Srbi 17,3 posto, dok su udjeli starijih bili približno isti. Analiza relativnih udjela petogodišnjih dobnih skupina Hrvata i Srba u ukupnom stanovništvu iste narodnosti pokazuje da su 1991. godine Hrvati i Srbi u Hrvatskoj imali regresivan tip dobne strukture. Srbi u Hrvatskoj prema popisu 1991. imali su relativno manji udio stanovništva (u odnosu na Hrvate) u svim dobn-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

im skupinama od 0 do 29 godina, a relativno viši udio stanovništva u svim dobnim skupinama od 30 do 70 godina. Iznimku čini dobná skupina 45 do 49 godina, tj. generacija rođena u vrijeme sniženog nataliteta u Drugom svjetskom ratu.

Objašnjenje za te razlike možemo potražiti u sljedećim činjenicama: broj Hrvata u Hrvatskoj od 1948. do 1991. godine porastao je za 25,6 posto, a broj Srba u Hrvatskoj u istom razdoblju samo 7 posto. Ako promatramo kontingent stanovništva u Hrvatskoj (u zemlji), onda je u razdoblju 1948.-1991. broj Hrvata porastao za 17,9 a broj Srba u Hrvatskoj za 4,5 posto.

No, valja razlučiti dva podrazdoblja koja nam dijelom tumače razlike u dobnom sastavu. Broj Hrvata je od 1948. do 1961. godine porastao za 13,7 posto, a broj Srba u Hrvatskoj za 14,9 posto, a u drugom je podrazdoblju broj Hrvata porastao za 11,9 posto, a broj Srba smanjen za 7 posto. Proces urbanizacije Srba u Hrvatskoj zaostajao je u odnosu na Hrvate sve do poslije Drugog svjetskog rata. No, popis 1991. pokazuje da su razlike u stupnju urbaniziranosti skoro ujednačene: te godine u gradskim naseljima živjelo je 53,7 posto Hrvata od ukupnog broja Hrvata u Hrvatskoj, a 48,4 posto Srba od ukupnog broja Srba u Hrvatskoj.

Prirodno kretanje srpskog stanovništva u Hrvatskoj imalo je tendenciju bržeg snižavanja u odnosu na Hrvate u Hrvatskoj. Naime, broj živorođenih Srba u Hrvatskoj na 1000 Srba u Hrvatskoj smanjen je s 25,5 u 1953. godini na 9,0 u 1989. godini; istodobno, broj živorođenih Hrvata u Hrvatskoj smanjen je s 23,3 u 1953. godini na 11,1 promil u 1989. godini. Jedan od pokazatelja je broj živorođene djece po nacionalnosti majke (pretpostavljamo da je bio isti udjel miješanih brakova). Od 100 živorođene djece u Hrvatskoj 1953. godine u 79,5 majka je bila Hrvatica, a u 16,5 živorođenih majka je bila Srpkinja. U 1989. godini od 100 živorođene djece u Hrvatskoj majka Hrvatica je bila u 84,7, a majka Srpkinja u 10,7 živorođene djece. Popis 1991. godine kazuje koliko je na razini Hrvatske bilo domorodnog, a koliko doseljenog stanovništva u naseljima u kojima su popisani.⁷ Kod Hrvata koji su mijenjali mjesto stalnog boravka od rođenja barem jednom, broj doseljenih bio je 35 posto, a broj Srba po istom kriteriju iznosio je 54,9 posto. Hrvate i Srbe u Hrvatskoj možemo analizirati po mjestu rođenja. Tako popis 1991. godine pokazuje da je od ukupnog broja Hrvata 93,2 posto rođeno u Hrvatskoj, a 6,4 posto u drugim dijelovima bivše Jugoslavije, pri čemu najviše u Bosni i Hercegovini 5,2 posto. Od ukupnog broja Srba u Hrvatskoj 1991. godine 82,4 posto rođeno je u Hrvatskoj, a 17,2 posto u drugim dijelovima bivše Jugoslavije, od čega najviše u Bosni i Hercegovini 11,6 posto te u Srbiji 5,2 posto.⁸ Narodnosni sastav osoba iz Hrvatske na privremenom radu u inozemstvu, s

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

članovima obitelji koji tamo borave, 1991. godine bio je sljedeći: od 285.216 u inozemstvu nacionalno se izjasnilo 247.598, od čega kao Hrvati 227.936 ili 92,1 posto, a kao Srbi 13.632 ili 5,5 posto. Relativno velik udjel nacionalno neizjašnjenih nastao je zbog velikog udjela "nepoznato", oko 11 posto od ukupnog broja. Od ukupnog broja Hrvata u Hrvatskoj na privremenom radu s članovima obitelji koji tamo borave bilo je 6,1 posto, a od ukupnog broja Srba u Hrvatskoj 2,3 posto.⁹

Analiza sastava međurepubličkih migracija stanovništva bivše Jugoslavije po narodnosti s obzirom na posljednju promjenu republike/pokrajine stalnog boravka na temelju popisa 1981. godine kazuje da je iz Hrvatske odselilo:

- Hrvata u druge republike/pokrajine 76.211; Srba 135.350;
- doselilo u Hrvatsku 165.654 Hrvata i 77.351 Srbin. Iz toga proizlazi da je Hrvatska s Hrvatima na području bivše Jugoslavije imala pozitivan migracijski saldo za +89.333, a sa Srbima negativan migracijski saldo za -58.179 osoba. Na temelju analize međurepubličkih migracija može se zaključiti da su osnovni migracijski tijekovi bili oni Hrvata prema Hrvatskoj, a Srba prema Srbiji, uz bitnu razliku što su Hrvati znatno intenzivnije emigrirali u inozemstvo. Srbi su, dakle, bili pokretljiviji unutar prostora bivše Jugoslavije, a Hrvati pokretljiviji prema inozemstvu.

Sada ćemo razmotriti demografske tendencije na prostorima koji su bili pod okupacijom. Izuzevši Baranju, istočnu Slavoniju i zapadni Srijem, nekada okupirana područja većim su dijelom brdsko-planinska i ruralna s vrlo oskudnim prirodnim bogatstvima i s povijesno nasljeđenim znatno nižim stupnjem gospodarske razvijenosti.¹⁰ Demografske promjene na prostoru nekada potpuno okupiranih općina u razdoblju od 1981. do 1991. godine pokazuju da su negativni demografski procesi već više godina vrlo intenzivni. U tom vremenu porast ukupnog broja stanovnika imale su samo tri općine: Petrinja, Vukovar i Beli Manastir. Pozornost valja obratiti na općinu Petrinja koja je imala minimalno prirodno smanjenje, ali veliki priljev useljenika. Razloge ćemo potražiti u analizi promjena narodnosnog sastava. Općine istočne Like (Titova Korenica, Donji Lapac, Gračac), općine Banovine (Dvor, Glina, Hrvatska Kostajnica), općina Vrginmost te općine Korduna (Vojnić, Slunj) imaju veliko smanjenje stanovništva zbog prirodnog smanjenja i negativne migracijske bilance. Smanjenje ukupnog stanovništva između 8 i 13 posto imaju općine Slunj, Gračac, Vrginmost i Dvor. Dakle, osim općina Vukovar, Beli Manastir i Petrinja, ostale općine imaju dugogodišnje depopulacijske procese. Naravno, i pokazatelji dobnog sastava i demografske starosti kazuju da je taj golemi prostor Republike Hrvatske već dugo na putu biološkog izumiranja. Lagano se mo-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

že uočiti korelacija između gustoće naseljenosti i depopulacije pojedinih općina. Što je općina rjeđe naseljena, depopulacijski su procesi intenzivniji. Skupina nekada djelomično okupiranih općina imala je nešto povoljniju demografsku sliku u cjelini, ali među njima razabiremo općine s dugotrajnim depopulacijskim procesima i znatno iznad prosjeka Hrvatske visokim indeksom starosti. Primjerice, općina Drniš je u razdoblju od 1981. do 1991. imala smanjenje ukupnog stanovništva za 14,2 posto, Gospić za 7,1 posto, Ogulin za 6,4 posto, Otočac za 5,7 posto, Nova Gradiška za 0,8 posto, Pakrac za 1,1 posto i Sisak za 0,5 posto. Među navedenim općinama nešto povoljniji udjel mladih nego na razini Hrvatske imale su općine Vinkovci, Sinj, Zadar i Novska. Općenito, općine iz te skupine koje su bile više izložene ratnim stradanjima i progonom stanovništva u agresiji na Republiku Hrvatsku imale su nepovoljnije demografsko stanje po popisu 1991.

Osvrnut ćemo se ukratko i na promjene narodnosnog sastava na nekada okupiranom prostoru Republike Hrvatske, u razdoblju od 1971. do 1991. godine. Među nekada 15 potpuno okupiranih hrvatskih općina nalazi se 11 općina s natpolovičnom većinom Srba. Taj prostor uglavnom je oskudne plodnosti i u procesu deagrarizacije iseljavalo je i hrvatsko i srpsko stanovništvo. Ukupan broj stanovnika u tih 11 općina u razdoblju od 1971. do 1991. smanjen je s 229.533 na 194.768 ili za 15 posto stanovnika. Broj Hrvata u istom vremenu smanjen je s 55.585 na 42.162 ili za 24 posto, a broj Srba smanjen je sa 168.746 na 144.340 ili za 15 posto. Za promatranih 20 godina u navedenim općinama udjel Hrvata u ukupnom stanovništvu smanjen je s 24,2 posto na 21,6 posto, a udio Srba povećan je sa 73,5 posto na 74,1 posto. Opadao je broj Hrvata i Srba, ali relativno brže Hrvata.¹¹ Primjerice, od 1971. do 1991. godine smanjen je broj Hrvata i Srba: u općini Gračac Hrvata za 50,2 posto, Srba za 19,6 posto; u općini Donji Lapac Hrvata za 57,5 posto, Srba za 16 posto; u općini Knin Hrvata za 32,3 posto, Srba za 6,5 posto itd. Iznimku čini općina Vrginmost u kojoj je broj Hrvata smanjen za 18 posto, a broj Srba za 28,5 posto. Razlog možemo potražiti u činjenici da su Hrvati većim dijelom naseljeni na sjeveru općine Vrginmost na koju se nadovezuje općina Jastrebarsko s nacionalno homogenim naseljima (Hrvati). Poseban slučaj predstavlja općina Petrinja.¹² Tu su Hrvati od znatne natpolovične većine poslije Drugog svjetskog rata postali relativna manjina. U odnosu na Srbe, Hrvati imaju manji udjel za 0,7 postotnih bodova. Od 1971. do 1991. broj Hrvata u općini Petrinja smanjen je za 3,7 posto, a istodobno je povećan broj Srba za 18,5 posto. U razdoblju od 1961. do 1991. udjel Hrvata u gradu Petrinji smanjen je sa 67,6 posto na 40,7 posto, a povećan je udjel Srba sa 26,8 posto na 45,6 posto. Često

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

se promjenom upravno-teritorijalnog ustrojstva nastojala dobiti izrazita srpska većina. To se osobito odnosi na općine Knin i Obrovac koje su tek od sredine šezdesetih godina promijenjenim upravno-teritorijalnim ustrojem dobile izrazitu srpsku većinu. U poslijeratnom razdoblju srpsko stanovništvo mijenjalo je narodnosnu strukturu gradova, i to osobito intenzivno tamo gdje su znatnu natpolovičnu većinu činili Hrvati. Primjerice, u gradu Vukovaru 1948. godine bilo je 63,5 posto Hrvata i 25,5 posto Srba, a 1991. godine 47,2 posto Hrvata i 32,3 posto Srba.¹³ Broj Hrvata se relativno smanjivao u općini Karlovac, a blago je rastao udjel Srba. U općini Sisak smanjen je udjel Hrvata za 5 postotnih bodova, a tek je blago smanjen udjel Srba. Među nekada okupiranim općinama porast ukupnog broja stanovnika u zadnjem međupopisnom razdoblju od 1981. do 1991. imale su samo tri općine: Petrinja, Vukovar i Beli Manastir. Petrinja predstavlja poseban slučaj. Naime, zabilježila je prirodno smanjenje, ali i priljev useljenika (Srba). Sve druge općine imaju jako smanjenje stanovništva zbog negativnog prirodnog prirasta i iseljavanja stanovništva. Što je općina rjeđe naseljena, to su depopulacijski procesi intenzivniji.

Prema tome, okupirana područja, uz iznimku Baranje i vukovarskog kraja, bila su već dugo zahvaćena snažnim depopulacijskim procesima. Okupacija tih područja demografski je dodatno gotovo izobličila ta područja. Srpsko stanovništvo u tim područjima imalo je već više godina, kao i hrvatsko, vrlo intenzivna negativna demografska obilježja. Okupacijom su ta područja i gospodarski uništena. Osim gubitka stanovništva (poginuli, nestali, ranjeni), izbjeglih i prognanih gotovo su u potpunosti uništena naselja, osobito sela, uništene prometnice, uništena komunalna infrastruktura, uništeni kulturni spomenici. Seoska su naselja teže stradala od gradskih. Računa se da je u agresiji na Republiku Hrvatsku uništeno oko 55.000 seoskih gospodarstava.

S nekada okupiranih prostora Republike Hrvatske hrvatsko i drugo nesrpsko stanovništvo gotovo je u potpunosti prognano, pa je na tom prostoru ostalo živjeti, prema procjeni, oko 283 000 Srba, što je bilo oko 6,3 posto od ukupnog stanovništva u zemlji prema popisu 1991. godine. Prijašnjom analizom utvrdili smo da je većina općina u kojima su Srbi obitali bila izrazito ruralna i dugo godina zahvaćena jakim emigracijskim tijekovima i prirodnim smanjenjem. Na temelju analize dugogodišnjeg prirodnog kretanja u naseljima u kojima su Srbi imali apsolutnu većinu, u općinama koje su bile nekada okupirane, utvrđen je faktor korekcije za broj živorođenih i faktor korekcije za broj umrlih na temelju kojeg bi se dobilo prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske na čitavom prostoru od 1991. do 1995. Ukupan broj živorođenih u Repu-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

blici Hrvatskoj povećan je u svakoj godini između 1991. i 1995. za faktor korekcije 1,06. Naime, procijenjeno je da bi broj živorođenih u Republici Hrvatskoj bio u prosjeku za taj faktor bio veći da je evidentirana vitalna statistika na tada okupiranim područjima. Prema tome, zbog demografski znatno starijeg stanovništva pretpostavlja se da je na tim područjima ostvarivan broj živorođenih ispod prosjeka po udjelu broja stanovnika ovog prostora u ukupnom stanovništvu Republike Hrvatske. Zbog iste činjenice, procjenjuje se da je demografski starije stanovništvo na okupiranim područjima, imalo iznadprosječan udjel umrlih u ukupnom broju umrlih u Hrvatskoj u odnosu na svoj udjel u ukupnom stanovništvu Republike Hrvatske. Da bi se dobio broj umrlih na čitavom prostoru Republike Hrvatske, broj umrlih evidentiran na slobodnom prostoru povećan je za faktor korekcije 1,065.

PROCIJENJENO PRIRODNO KRETANJE STANOVNIŠTVA U HRVATSKOJ U OKUPIRANIM PODRUČJIMA OD 1991. DO 1995.

Procijenjeno prirodno kretanje na nekada okupiranim prostorima, koje je navedeno u tablici, pretpostavlja da nije bilo iseljavanja u vrijeme okupacije. Budući da se srpsko stanovništvo iseljavalo s tog prostora dinamikom koju smo naveli (vidjeti dio rada Iseljavanje Srba), tom je dinamikom smanjivan i broj živorođenih i umrlih koji je unesen u svodnu tablicu. Procijenjeno prirodno kretanje raspoređeno je po županijama proporcionalno udjelu srpskog stanovništva pojedine županije u ukupnom broju Srba koji su ostali na okupiranom prostoru.

Prirodno kretanje evidentirano na slobodnom prostoru plus procijenjeno						
	Živorodenih	Umrlih	Prirodni prirast	Živorodenih	Umrlih	Prirodni prirast
1991.	1500	1811	-311	52315	57525	-5210
1992.	2681	3400	-719	47360	55715	-8355
1993.	2766	3323	-557	48872	54441	-5569
1994.	2726	3214	-488	48152	52654	-4502
1995.	2740	3269	-529	48411	53563	-5152

TABLICA 1
Procijenjeno prirodno kretanje na nekada okupiranom prostoru RH

Napomena: podaci o živorođenima i umrlima, zbog agresije na Hrvatsku, nisu prikupljeni za 1991. godinu za cjelokupno područje Hrvatske. Za tada privremeno zaposjednute općine podaci su prikupljeni djelomično, i to za različita razdoblja. Za razdoblje od siječnja do travnja 1991. za Gračac; za razdoblje od siječnja do lipnja 1991. za općine Benkovac, Dvor, Glina, Knin, Obrovac, Vrginmost i Vukovar; za razdoblje od siječnja do srpnja za općine Drniš, Slunj i Vojnić; za razdoblje od siječnja do kolovoza 1991. za općine Beli Manastir, Donji Lapac, Hrvatska Kostajnica, Pakrac, Petrinja i Korenica.

Izvor: *Vitalna statistika Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske.*

MIGRACIJSKI TIJEKOVI

Prognanici i izbjeglice

U ratnim uvjetima, koji su u različitim oblicima počeli već od kolovoza 1990. godine i trajali do 15. siječnja 1998. godine na prostoru Republike Hrvatske, zbivale su se intenzivne prisilne migracije. Prognanici i izbjeglice u Hrvatskoj, kao i izbjeglice iz Hrvatske u inozemstvu, u čitavom razdoblju za koje je načinjena procjena imali su dominantan utjecaj na kretanje broja i dobnospolnog sastava stanovništva Hrvatske s različitim utjecajem na razini pojedine županije. Socijalne, psihološke i druge posljedice progonstva i izbjeglištva bile su predmet brojnih radova. Do sada je publicirano i više studija i članaka koji su razmatrali uglavnom kretanje izbjegličko-prognaničke populacije prema općinama progona i općinama smještaja (općine prema političko-teritorijalnom ustroju koji je vrijedio do prosinca 1992. godine). No, unatoč tome, do sada nije načinjena ni jedna studija koja bi razmotrila kretanje broja prognanika i izbjeglica na razini svih županija u razdoblju od 1991. do 1998. i prema županiji progona i prema županiji smještaja. S tim u vezi je i rat na prostoru Bosne i Hercegovine, odakle su se u Hrvatsku slijevali jaki izbjeglički valovi, bilo da su se zadržali u Hrvatskoj, ili im je Hrvatska bila tranzitna zemlja za odlazak u daljnje inozemstvo. Od prvih ratnih dana 1991. godine prognanička i izbjeglička populacija bila je podložna transformaciji. Dio prognanog stanovništva iz pojedinih hrvatskih županija mijenjao je tijekom vremena stalno mjesto boravka, tako da se stalno nastanio u županiji gdje je smješten kao prognanik. Isto tako, dio izbjegličke populacije transformirao se u useljeničku populaciju. Stoga su jake oscilacije prognaničko-izbjegličke populacije, dijelom i rezultat navedenih transformacija.

Rat je izazvao, osim povišenih specifičnih stopa mortaliteta zbog pogibija i ratnog stradavanja, i prognaničko-izbjegličku krizu. Upravo prognaničko-izbjeglički tijekovi stvorili su mjesta koncentracije stanovništva u pojedinim županijama i mjesta pražnjenja stanovništva iz dijelova nekada okupiranih, ali i iz prostora neposredne ratne ugroženosti te izbjeglica iz Bosne i Hercegovine i SRJ. U prostoru Republike Hrvatske formirani su regionalni uredi za organiziran smještaj prognanika i izbjeglica te su oni bili smješteni u sljedećim mjestima (ili na području općine): Bjelovar, Brač, Čakovec, Dubrovnik, Đakovo, Gospić, Hvar, Karlovac, Koprivnica, Makarska, Našice, Nova Gradiška, Omiš, Opatija, Osijek, Požega, Pula, Rijeka, Sinj, Sisak, Slavonski Brod, Split, Šibenik, otok Obonjan, Trogir, Varaždin, Vinkovci, Virovitica, Vis, Zabok, Zadar, Zagreb i Županja. Valja razlikovati županije koje su imale prognanike sa svojeg prostora i županije koje nisu imale prognanike sa svojeg

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

prostora, već su samo bile primatelji prognaničke i izbjegličke populacije. Sve županije koje su imale prognanike sa svojeg područja ujedno su bile i primatelji prognanika i izbjeglica na tada neokupiranom prostoru, izvan domašaja neposredne ratne opasnosti.

Dosljedno definiciji koncepta prisutnog stanovništva, prosječan godišnji broj prognaničko-izbjegličke populacije, koji je bio prisutan na prostoru županije prijama od 30. lipnja jedne do 30. lipnja sljedeće godine, a nije potjecao iz te županije, ubrajan je u prisutno stanovništvo te županije (županije prijama). Dio prognaničke populacije, koji je smješten na području županije progona, bez obzira na to što se nije nalazio u naseljima stalnog prebivališta, uključen je u prisutno stanovništvo te županije. Primjerice, dio prognanika Vukovarsko-srijemske županije bio je smješten u Vinkovcima te je bio i uključen u prisutno stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije. Dio prognanika iste županije bio je smješten na području grada Zagreba duže od jedne godine, pa je uključen u prisutno stanovništvo grada Zagreba. Prema tome, one županije koje nisu imale svoje prognanike, a bile su županije smještaja, povećale su broj prisutnog stanovništva za broj prognanika i izbjeglica (prosječan godišnji broj). Županije koje su imale svoje prognanike dijelom smještene na svojem području, a dijelom u drugim županijama, smanjile su broj prisutnog stanovništva za broj prognanika koji je bio smješten u drugim županijama. Prisutno stanovništvo u županijama smanjeno je i za prosječan godišnji broj svojih protjeranih osoba koje su bile kao izbjeglice u inozemstvu (Njemačka, Austrija, Švicarska, Švedska...). Prisutno stanovništvo u pojedinim županijama povećano je i zbog izbjeglica iz Bosne i Hercegovine i SRJ koje su na njezinu području boravile duže od godinu dana.

U uvjetima rata pojačani su nikada prekinuti emigracijski tijekovi iz Republike Hrvatske prema inozemstvu. Broj iseljenih u razdoblju od popisa 1991. do lipnja 1998. teško je točno utvrditi. Naime, osobe koje su se iseljavale nisu se trebale objavljivati, pa zbog toga nije moguće na temelju odjava utvrditi njihov broj. U prilogu ovog rada nalazi se procjena broja iseljenih i detaljno obrazložena metodologija procjene po godinama uz navođenje (stranih) vrela na kojima je temeljena procjena.

Dio prognaničke populacije koji je svoj smještaj imao u drugim županijama transformirao je svoj prognanički status u useljenički. Primjerice, dio prognanika Vukovarsko-srijemske županije koji je bio smješten u gradu Zagrebu tu se i stalno nastanio, promijenio mjesto prebivališta. Stoga će se oni pojaviti u unutrašnjim migracijama kao doseljeno stanovništvo u grad Zagreb, a odseljeno iz Vukovarsko-srijemske županije.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

Dugogodišnje tendencije koncentracije stanovništva u tri velika hrvatska grada (Zagreb, Rijeka, Split) rat je pojačao. Broj prisutnog stanovništva, posebice u Zagrebu, porastao je, ne samo priljevom stanovništva s drugih područja Hrvatske već priljevom Hrvata (ali i Bošnjaka) iz Bosne i Hercegovine i SRJ. Dio useljenika iz Bosne i Hercegovine nastao je transformacijom izbjegličkog statusa u useljenički, a dio promjenom mjesta stalnog boravka (nisu došli u statusu izbjeglica iz Bosne i Hercegovine). Kako Hrvati iz Bosne i Hercegovine imaju i hrvatsko državljanstvo, to je dio njih u ratnim i nesigurnim uvjetima prijavio prebivalište kod obitelji ili rodbine koji imaju mjesto stalnog boravka u Republici Hrvatskoj.

Iza suhoparnih statističkih podataka stoji mnoštvo pojedinačnih obiteljskih tragedija. Broj prognanika i izbjeglica u Republici Hrvatskoj od srpnja 1991. godine pa do lipnja 1998. godine podložan je stalnim oscilacijama. Na velike oscilacije utjecalo je više čimbenika. Među ostalim, možemo navesti značajnije:

- preko Hrvatske je u treće zemlje otišlo oko 400.000 izbjeglica koji su se određeno vrijeme zadržavali na području Hrvatske;

- tijekom čitavog razdoblja iz Bosne i Hercegovine smještivali su se dolasci i odlasci izbjeglica u Hrvatsku;

- prestankom topničkih napada na Osijek, Šibenik, Zadar, Dubrovnik, Gospić i druga mjesta, dio hrvatskih prognanika vratio se tamo iz progonstva;

- tijekom 1993. godine zabilježen je velik priljev izbjeglica iz Srednje Bosne;

- tijekom 1994. godine značajan je priljev izbjeglica iz sjeverozapadne Bosne, te je 1994. godine u Hrvatsku ušlo oko 30.000 izbjeglica;

- prestanak muslimansko-hrvatskog sukoba u Bosni i Hercegovini nije odmah zaustavio broj izbjeglica, ali je utjecao na njegovo smanjenje tijekom 1994. godine,

- u 1995. godini osobito je pojačano etničko čišćenje sjeverozapadnog dijela Bosne i Hercegovine pod srpskom kontrolom. Zbog toga u Hrvatsku ulazi mjesečno oko 700 izbjeglica. Maksimalan broj izbjeglica i prognanika u Republici Hrvatskoj – 725.000 – zabilježen je 14.2.1993., od čega je 331.000 ili 45,7 posto bilo u statusu prognanika. Od ožujka 1992. godine nadolaze u sve jačim valovima izbjeglice iz Bosne i Hercegovine. Tako je Republika Hrvatska u kolovozu 1992. godine zbrinjavala 267.500 svojih prognanika i 337.586 izbjeglica iz Bosne i Hercegovine, tj. 605.086 osoba ukupno. Uz registrirane su postojali i neregistrirani prognanici i izbjeglice. Procjenjuje se da je u prosjeku u ukupnoj prognaničko izbjegličkoj populaciji bilo 6 posto neregistrirano.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

Na kraju 1992. godine registrirani su prognanici iz 47 općina (po političko-teritorijalnom ustroju koji je vrijedio do kraja prosinca 1992.) Republike Hrvatske. Njih možemo razvrstati na prognane iz tada okupiranih općina, djelomično okupiranih i općina u zoni neposredne ratne opasnosti. Krajem iste godine od ukupnog broja prognanika 47 posto je bilo iz općina Vukovar (31.153), Beli Manastir (17.511), Vinkovci (14.848), Petrinja (13.186), Osijek (11.826), Zadar (11.338) i Drniš (10.536).

Prognanici i izbjeglice u Hrvatskoj imaju pravo na smještaj i prehranu, na primarnu zdravstvenu zaštitu te osnovnoškolsko obrazovanje. Republika Hrvatska izdvajala je vrlo velika sredstva za skrb o prognanima i izbjeglicima. Primjerice, Hrvatska je 1994. godine izdvojila 528.000.000 USD za skrb o prognanim i izbjeglim osobama. Troškovi smještaja iznosili su 203.000.000 USD. Ukupna financijska pomoć u skrbi za prognane i izbjegle, primjerice za tri godine (1993., 1994., 1995.), iznosila je oko 91.500.000 \$ koje je donirao Visoki komesarijat UN za izbjeglice, Europska unija itd. Oko 83.000 prognanika i izbjeglica bilo je smješteno u 599 različitih smještajnih kapaciteta (hoteli, odmarališta, prognaničko-izbjeglička naselja, barake itd.), a 300.000 prognanika i izbjeglica bilo je u privatnim kućama, stanovima i ladanjskim kućama. Brojem izbjeglica najviše su bili opterećeni regionalni uredi Zagreb, Vinkovci, Slavonski Brod i Split. Najveće su opterećenje prognanicima imali Zagreb, Osijek, Zadar, Vinkovci i Split.

Hrvatska je zbrinjavala i izbjeglice u tranzitu. Krajem svibnja 1995. godine takvih je bilo 4.613.¹⁴ Kakvo su opterećenje značili prognanici i izbjeglice za pojedine regionalne urede u kojima su smješteni, možemo ilustrirati sljedećim primjerom: Krajem 1992. godine u Zagrebu je bilo smješteno 41.234 prognaničko-izbjegličke djece, od čega je 20.055 bilo u osnovnoškolskoj, a u srednjoškolskoj dobi 8.933. To znači, ako pretpostavimo da su sva djeca prognanici i izbjeglice bila upisana u Zagrebu u osnovnu školu, bilo je potrebno (uz pretpostavku 30 učenika po razredu) formirati dodatnih/novih 669 razreda. Može se pretpostaviti da srednjoškolska dob nije u potpunosti obuhvaćena školovanjem, ali uz pretpostavku potpunog obuhvata, bilo je potrebno još dodatnih 298 srednjoškolskih razreda. Samo ova činjenica dovoljno pokazuje kako se naglo povećala potreba za stambenim, izobrazbenim, zdravstvenim, socijalnim kapacitetima u mjestima smještaja prognaničko-izbjegličke populacije.

U dobnom sastavu prognanika i izbjeglica isticala se mladež (od 0 do 14 godina) i stariji iznad 40 godina. Jedan od razloga tome je veća uključenost muškaraca u postrojbe hrvatske vojske iz dobnih skupina od 18 do 40 godina; nadalje, dodatni razlog je veća ekonomska aktivnost muškaraca i ostanjanje

na radnom mjestu unatoč ratnoj opasnosti (općine djelomično okupirane). U dobno-spolnom sastavu prognaničke populacije ističe se veća zastupljenost žena u svim dobnim skupinama iznad 18 godina (zbog navedenih razloga).

Postupno iseljavanje Srba nakon 1991. i povratni tijekovi do lipnja 1998.

Detaljna raščlamba i procjena broja iseljenih Srba iz Republike Hrvatske od 1991. i dalje posebno je obrađena i iznesena u jednom od radova ovdje publiciranih. O broju i vremenu iseljavanja građana srpske nacionalnosti u Hrvatskoj postoje različite procjene. Većina njih koje su nastale na području SRJ s obzirom na vrijeme iseljenja i broj iseljenih pripada sferi političke propagande, bez ikakve čimbeničke utemeljenosti. U svojem istraživanju rabili smo podatke UNHCR-a o registriranim izbjeglicama u SRJ i Republici srpskoj u 1996. godini. Valja imati u vidu da se, prema našim spoznajama, među srpskim izbjeglicama nalazi i osoblje tadašnje JNA koje je napustilo Hrvatsku, pa se stoga oni ne mogu smatrati izbjeglicama. Treba poznavati i činjenicu da je popisom 1991. godine u Hrvatskoj evidentirano 102.135 osoba srpske nacionalnosti koje su rođene izvan Hrvatske. Iseljavanje Srba s nekada okupiranog prostora Republike Hrvatske nije se zbilom masovno i odjednom nakon vojno-redarstvenih operacija "Bljesak" i "Oluja". Ako se izuzmu prostori Baranje i istočne Slavonije, ostali nekada okupirani prostori Hrvatske ubrajaju se među najmanje razvijene hrvatske prostore. I u mirnodopskim uvjetima imali su jake emigracijske tijekove. Ako se tome pridoda stalna ratna napetost na relativno dugom i izoliranom prostoru uzduž hrvatsko-bosansko-hercegovačke granice, onda se sasvim opravdano može pretpostaviti da je srpsko stanovništvo s tih područja masovno iseljavalo već od početka intenzivnijih ratnih operacija 1991. godine. Uz to, tijekom čitavog vremena slijedile su ograničene hrvatske vojno-redarstvene akcije koje su stvarale jak osjećaj nesigurnosti. Potvrde tome možemo pronaći u novinskim izvješćima hrvatske i srpske provenijencije s toga područja i iz toga vremena. U analizi broja iseljenih građana srpske nacionalnosti treba poznavati činjenicu da su popisom 1991. godine u Republici Hrvatskoj evidentirane 67.644 osobe srpske nacionalnosti koje su rođene u Bosni i Hercegovini. Isto tako, vjerujemo da ovu činjenicu ne poznaju i njome ne raspoložu domaći i strani političari kad razmatraju izbjegličku krizu i povratak izbjeglica na "vjekovna ognjišta". Prema tome, naša razmatranja potvrđuju da nije bilo tako masovnog iseljavanja stanovništva srpske nacionalnosti s nekada okupiranih hrvatskih područja u tijeku vojno-redarstvene akcije "Oluja" u kolovozu 1995., već je iseljavanje bilo postup-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

no, od okupacije tih područja. Zbog toga smo prihvatili procjenu o iseljavanju Srba iz Republike Hrvatske, kako je navedeno u Izvješću Vlade Republike Hrvatske o dosadašnjem tijeku povratka i zbrinjavanju prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba (Zastupnički dom Hrvatskoga državnog sabora, Zagreb, Narodne novine 92/98.). Iz Hrvatske u SRJ i BiH bilo je izbjeglica prema procjeni (sredinom godine) u 1992. godini 74.728 osoba, u 1993. godini bilo je ukupno 117.000 osoba (kumulativ), u 1994. godini 127.000 osoba (kumulativ), u 1995. godini 175.000 osoba (kumulativ), u 1996. godini 314.689 osoba (kumulativ), u 1997. godini 289.571 osoba i u 1998. godini 280.230 osoba (kumulativ).

Unutrašnje migracije

Unutrašnje/međužupanijske/ migracije nisu bile predmet procjenjivanja. Raspolagali smo tabelogramima Državnog zavoda za statistiku za doseljeno i odseljeno stanovništvo među županijama po dobi i spolu od 1991. do kraja 1997. Prosječan godišnji saldo između doseljenog i odseljenog stanovništva u unutrašnjim migracijama za svaku županiju uključen je u svođnu tablicu.

Međužupanijski migracijski tijekovi koji su se zbivali poslije popisa 1991. značajno su manjeg intenziteta u odnosu na sedamdesete i osamdesete godine. Ukratko ćemo razmotriti temeljne čimbenike koji su uvjetovali takve tendencije. U razdoblju od 1971. do 1991. manji broj županija, i gradova ostvario je zaista impresivan porast stanovništva: Grad Zagreb 24,1 posto, Zagrebačka županija 21,9 posto, Splitsko-dalmatinska 20,4 posto i Primorsko-goranska županija 19,0 posto. Ulazak brojnog naraštaja rođenog poslije Drugog svjetskog rata u radnu dob u šezdesetim i sedamdesetim godinama, u uvjetima forsirane deagrarizacije, potaknuo je jake migracije. Selidbe su bile usmjerene prema inozemstvu i velikim hrvatskim gradovima, jer se tamo pružala veća mogućnost zapošljavanja. Uz to je u velikim gradovima postojala i razvijena društvena infrastruktura što je postajalo sve važnijim čimbenikom koji je privlačio stanovništvo, u odnosu na druge gradove koji su imali značajno manju privlačnu moć (Sisak, Karlovac, Osijek, Bjelovar, Virovitica, Varaždin...).

Spomenuti migracijski tijekovi još su više produbili neravnomjeran prostorni razmještaj stanovništva. Tako je, primjerice, Grad Zagreb ispraznio ne samo širu okolicu već i okolne te ostale županije. Split je populacijski gotovo ispraznio otok i zaleđe te tako produbio gospodarsku i populacijsku razliku između grada, otoka i zaleđa.

Već u osamdesetim godinama u odnosu na sedamdesete značajno su smanjene međužupanijske selidbe. Ulazak u

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

radnu dob sve malobrojnijih naraštaja rođenih u šezdesetim godinama, a k tome već prije populacijski ispražnjene emigracijske županije uvjetovale su vrlo slabe međuzupanijske migracije u devedesetim godinama. Rat i nezaposlenost u devedesetim godinama potaknuli su iseljavanje prema inozemstvu. Useljavanje u Grad Zagreb, Zagrebačku županiju, Primorsko-goransku i Splitsko-dalmatinsku županiju bilo je uglavnom iz Bosne i Hercegovine. Međuzupanijske migracije u devedesetim godinama, u odnosu na one u sedamdesetim i osamdesetim godinama, postale su po veličini migracijskog salda vrlo male. Tako su, primjerice, jedino Zagrebačka i Istarska županija u svim godinama između 1991. i 1997. imale pozitivan međuzupanijski saldo između doseljenog i odseljenog stanovništva. Zagrebačka je županija imala najveći višak doseljenih u odnosu na odseljene 1993. godine, i to za 2302 osobe. Istarska je županija najveći broj doseljenih u odnosu na odseljene ostvarila 1994., i to za 1172 osobe. Zanimljivo je, prema službenoj evidenciji MUP-a o broju doseljenih i odseljenih, koja je i izvor za tabelograme Državnog zavoda za statistiku o međuzupanijskim migracijama, da je Grad Zagreb u svim godinama imao sasvim mali, ali ipak negativan međuzupanijski migracijski saldo. Uz to, i Splitsko-dalmatinska županija imala je sasvim blag, ali ipak od 1993. godine u svim godinama negativan međuzupanijski migracijski saldo. Dio prognanika nakon gubitka tog statusa transponirao se u useljenike, tamo gdje je bio smješten kao prognanik.

Zagrebačka županija već je prije spomenuta, ali njezini vitalni dijelovi ujedno su i imigracijski. Oni su funkcionalni dijelovi Grada Zagreba, stoga se i ne mogu promatrati izvan njegovih gospodarsko-demografskih razvojnih tijekova.

Deagrarizirano stanovništvo koje nisu mogli prihvatiti veliki gradovi bilo je prisiljeno iseljavati. Potencijalni prirodni priraštaj, koji bi ostvario brojniji naraštaj rođen poslije Drugoga svjetskog rata, značajno je umanjen iseljavanjem i u kratkom vremenu ostvarenim snažnim migracijama selo – grad promijenili su reprodukcijom ponašanje stanovništva. Smanjena sklonost k rađanju rezultat je brojnih čimbenika. Upravo u sedamdesetim godinama proces deagrarizacije i deruralizacije bio je na vrhuncu, ali i u završnoj fazi. Manje razvijene, emigracijske, županije gubile su stanovništvo iseljavanjem u velike gradove i prema inozemstvu. Upravo se u sedamdesetim godinama još više produbio neravnomjeran razmještaj stanovništva u prostoru.

Dugogodišnji depopulacijski procesi u velikom broju županija su pridonijeli apsolutnom i relativnom smanjivanju udjela radnog kontingenta u ukupnom stanovništvu što već sada predstavlja ograničavajući čimbenik gospodarskog raz-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

voja. U svim županijama u poslijeratnom razdoblju smanjen je relativni udjel mladih, a osobito u manje razvijenim županijama. Udjel mladog stanovništva, međutim, čini temelj za obnavljanje stanovništva i prihvaćanje novih znanja.

Diferencirana međupopisna dinamika porasta/smanje-nja stanovništva u međupopisnim razdobljima pojedinih županija ponajprije ukazuje na promijenjene gospodarske perspektive.

Vanjske migracije

Ratne okolnosti u kojima se zbivalo useljavanje u i iseljavanje iz Hrvatske svrstava ovu problematiku u vrlo kompleksno pitanje procjene. Stoga je procjena broja useljenih i iseljenih iz Republike Hrvatske zahtijevala vrlo opsežna demografsko-analitička razmatranja i kritičke analize različitih statističkih vrela i brojnih publiciranih stručnih i znanstvenih radova. Za cjelokupnu problematiku utvrđivanja broja useljenih u Republiku Hrvatsku od lipnja 1991. do lipnja 1998. čini nam se vrlo ilustrativnim citirati istraživanje koje je provedeno u Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb. "Službena evidencija MUP-a, naime, jedini je vjerodostojni izvor informacija o povratku, jer je obveza svakog povratnika da prijavi svoje novo prebivalište ili boravište radi dobivanja osobnih dokumenata. Međutim, kako bismo izbjegli opasnost da na temelju obične evidencije prosuđujemo o broju povratnika nakon 1990. godine, provjerili smo jedan uzorak prijavljenih na prijavljenim adresama.

Rezultati analize su sljedeći:

1. U razdoblju od 1990. do 1997. u MUP-u je registrirano 30.429 osoba kao povratnici useljenici. Kad smo od tog broja odbili osobe kojima je nedostajao podatak o prezimenu, osobe koje su ponovno iselile iz Hrvatske, osobe koje su iselile iz postkomunističkih zemalja i još neznatan broj osoba prema drugim kriterijima, za našu analizu preostalo je 24.414 osoba;

2. Provjera stvarnog povratka na reprezentativnom uzorku iz evidencije pokazala je sljedeće rezultate:

– oko 45 posto osoba iz evidencije stalno živi i/ili radi u zemlji iseljenja prema informacijama dobivenim od rođaka, susjeda ili podstanara na prijavljenoj adresi;

– oko 30 posto osoba iz evidencije nije uopće poznato na prijavljenoj adresi;

– oko 9 posto osoba iz različitih razloga (promjena adrese, odbijanje suradnje, ponovno iseljenje, smrt nakon povratka) ne možemo ubrojiti u provjerene stvarne povratnike i

– tek 16 posto evidentiranih povratnika su i provjereno stvarni povratnici.¹⁵

Osim temeljitih analitičkih studija, koje obrađuju pojedine sastavnice za procjenjivanje ukupnog broja stanovnika na

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

razini države i pojedinih županija, koje se nalaze u prilogu ovog rada, obavljeno je i terensko snimanje na području Sisačko-moslavačke i Šibensko-kninske županije. Na temelju tih terenskih istraživanja utvrđene su brojne posebnosti o kojima valja voditi računa pri utvrđivanju, odnosno kvantificiranju pojedinih sastavnica procijenjenog broja stanovnika. Hrvatska je za dio Hrvata iz Bosne i Hercegovine bila tranzitna zemlja u kojoj su prijavili prebivalište radi dobivanja osobnih dokumenata, ponajprije putovnice. Stoga se u evidenciji MUP-a kao doseljena osoba našao svatko tko je prijavio prebivalište na jednoj od adresa u Republici Hrvatskoj, bez obzira na to je li se nastanio stalno ili tek radi pribavljanja dokumenata. Dio, uglavnom Hrvata, iz Bosne i Hercegovine prijavljen je u Republici Hrvatskoj kod rođaka, prijatelja..., iako i dalje živi u Bosni i Hercegovini. Istraživanja kazuju da je taj broj znatan. Naime, od oko 240.000 doseljenih u razdoblju od 1991. do 1997. iz Bosne i Hercegovine prema evidenciji MUP-a, prema našim procjenama u Hrvatskoj ih se stalno nastanilo oko 130.000. Stoga je naša procjena, koju temeljimo na studijama u prilogu ovog rada i drugim statističkim vrelima, da je u Republiku Hrvatsku u razdoblju od lipnja 1991. do lipnja 1998. useljeno oko 150.000 osoba iz Bosne i Hercegovine, SRJ i iz inozemstva (koji se još nazivaju povratnici – useljenici).

Odlazak u inozemstvo, iseljavanje, ne podrazumijeva obvezu odjavljivanja te stoga na temelju evidencije u MUP-u nije moguće utvrditi kolik je broj osoba prijavljenih na jednu od adresa u Republici Hrvatskoj odselio u inozemstvo. Naše analize kazuju da je relativno velik broj osoba koje bi se prema evidenciji MUP-a mogle tretirati kao doseljeno stanovništvo fiktivno doseljeno, jer je otišao u inozemstvo ili ostao i dalje živjeti u Bosni i Hercegovini. Jedan dio useljenika u Republiku Hrvatsku iz Bosne i Hercegovine i SRJ nastao je transformacijom izbjeglica u useljenike, a drugi dio useljenika s navedenih prostora nastao je promjenom države stalnog boravka. Istraživanja migracijskih tijekova na prostoru bivše Jugoslavije poslije Drugog svjetskog rata pokazuju da je rat na prostoru Hrvatske i Bosne i Hercegovine radikalizirao dotadašnje etnomigracijske tijekove. Hrvatsko stanovništvo iz Bosne i Hercegovine i do rata u devedesetim godinama ovog stoljeća iseljavalo se u Republiku Hrvatsku i u inozemstvo. U ratu su ti emigracijski smjerovi ostali isti, ali znatno uvećani.

Iseljavanje iz Republike Hrvatske prema prekoceanskim zemljama započeto s kraja XIX. stoljeća i nakon toga i prema zapadnoeuropskim zemljama odvijalo se u valovima te od tada do danas nikad nije prekinuto. Upravo činjenica da se u tim useljeničkim zemljama nalazi velik broj hrvatskih iseljenika omogućila je i olakšala iseljavanje iz Hrvatske u poja-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

čanim emigracijskim tijekovima od početka agresije na Republiku Hrvatsku. Stoga možemo reći da je od početka agresije na Hrvatsku nastavljeno već odavno započeto iseljavanje iz Hrvatske. Procijenjen broj iseljenog stanovništva iz Republike Hrvatske od lipnja 1991. do lipnja 1998. (bez iseljenog srpskog stanovništva) iznosi oko 130.000 osoba. Metodologija utvrđivanja ukupnog broja iseljenog hrvatskog stanovništva u inozemstvo iz Republike Hrvatske i broj iseljenih iz pojedine županije nalazi se u prilogu ovog rada, pa stoga nije potreban detaljan osvrt. Za malobrojnu hrvatsku populaciju to je relativno vrlo velik broj iseljenika, ali ako ga usporedimo s brojem, primjerice, evidentiranih osoba na privremenom radu s članovima obitelji koji su se tamo nalazili u popisu 1971., koji su iselili u šezdesetim godinama ovog stoljeća i to u mirnodopskim uvjetima, onda je naša procjena logična. Naime, prema popisu stanovništva 1971. na privremenom radu u inozemstvu zajedno s članovima obitelji koji su tamo boravili bilo je 254.856 osoba. Od početka agresije na Republiku Hrvatsku velik prostor bio je ne samo okupiran već i u zoni ratnih razaranja te gospodarski uništen što je pogodovalo intenziviranju iseljeničkih tijekova. Teško je bilo očekivati da će Hrvatska, zahvaćena s demografskog gledišta jakim destabilitetnim čimbenicima ratom i gospodarskom krizom te nezaposlenosti, uspjeti zadržati iseljavanje. Bez obzira na to što je u odnosu na malobrojno hrvatsko stanovništvo demografsko-analitičkim metodama utvrđen relativno velik broj iseljenih iz Republike Hrvatske od lipnja 1991. do lipnja 1998., imajući u vidu navedene potisne čimbenike iseljavanja, mnogi će ocijeniti našu procjenu "skromnom", jer procjena broja iseljenih na temelju broja živorođenih u inozemstvu daje "osnovan" temelj takvoj ocjeni. Na korigiran broj osoba na privremenom radu u inozemstvu zajedno s članovima obitelji koji tamo borave (vidjeti rad u prilogu: Procjena broja iseljenih) pribrajano je procijenjeno iseljeno stanovništvo za svaku godinu od lipnja jedne do lipnja sljedeće godine. Tako je prema procjeni 30. lipnja 1998. godine u inozemstvu, ako prihvatimo kategoriju da su na privremenom radu, zajedno s onima koji su evidentirani popisom 1991. godine, bilo oko 415.000 osoba. Naravno, kao i osobe koje su evidentirane popisom 1991. godine da su na "privremenom radu" u inozemstvu, u evidenciji MUP-a vode se kao i prisutne osobe u Republici Hrvatskoj, tj. ne razlikuje se u toj evidenciji kontingent stanovništva koje se nalazi na privremenom radu od kontingenta stanovništva koje je stalno prisutno u Republici Hrvatskoj. I inozemna statistička vrela bilježe jak porast useljavanja iz Hrvatske. Tako primjerice, prema njemačkim statističkim vrelima, godinu dana i duže u Njemačkoj je boravilo kao prisutno stanovništvo

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

u toj godini iz Republike Hrvatske do 31. prosinca 1994. godine 176.300 osoba, do 31. prosinca 1995. godine 185.100 osoba; do 31. prosinca 1996. godine 201.900 osoba; do 31. prosinca 1997. godine 206.600 osoba. Broj osoba iz Republike Hrvatske, prema navedenom, rastao je iz godine u godinu. Naprotiv, dok je broj osoba koje borave u Njemačkoj, godinu dana ili duže, podrijetlom iz Hrvatske rastao, obrnute se tendencije zbivaju s useljenicima u Njemačku iz Bosne i Hercegovine i SRJ. Godinu dana i duže u Njemačkoj je boravilo kao prisutno stanovništvo do 31. prosinca 1994. godine iz Bosne i Hercegovine 249.400 osoba, do 31. prosinca 1995. godine 316.000 osoba, do 31. prosinca 1996. godine 340.500 i do 31. prosinca 1997. godine 281.400 osoba. Godinu dana i duže u Njemačkoj je boravilo kao prisutno stanovništvo do 31. prosinca 1994. godine iz SRJ 834.800 osoba, do 31. prosinca 1995. godine 797.800 osoba, do 31. prosinca 1996. godine 754.300 i do 31. prosinca 1997. godine 721.000 osoba. Prema informacijama iz Hrvatskih katoličkih misija, znatan broj izbjegličke populacije iz Hrvatske dobio je radne dozvole u Njemačkoj te se na taj način transformirala iz izbjegličke u useljeničku populaciju. (Ove informacije dobili smo u razgovoru s više hrvatskih katoličkih dušebrižnika koji obavljaju pastoralnu djelatnost u hrvatskim katoličkim misijama u Njemačkoj.) Ovdje navodimo samo Njemačku kao jedan od mogućih primjera, a to bismo mogli učiniti i za brojne druge europske i prekooceanske zemlje. Od početka rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini pojavile su se brojne posredničke agencije, privatne ali i pod krinkom različitih humanitarnih inozemnih organizacija preko kojih je organizirano iseljavanje u prekooceanske zemlje.

DOBNO-SPOLNI SASTAV

U zatvorenom tipu populacije natalitet i mortalitet postupno i u dugom roku mijenjaju dobno-spolni sastav. Hrvatska ima otvoren tip populacije. Na njezin dobno-spolni sastav, osim prirodnog kretanja, u razdoblju poslije Drugog svjetskog rata i ranije, jak utjecaj su imala migracijska kretanja. Ta činjenica osobito dolazi do izražaja kod županija koje su manje razvijene te su već dugo vremena zahvaćene iseljavanjem prema većim hrvatskim gradovima i inozemstvu. Iseljavanje u inozemstvo u čitavom razdoblju poslije Drugog svjetskog rata nikada nije prekinuto, ali su u tom vremenu dominantna dva značajnija emigracijska vala, jedan od sredine šezdesetih do početka sedamdesetih godina i drugi povezan s agresijom na Hrvatsku u prvoj polovici devedesetih godina ovog stoljeća. Izravni demografski učinci prvog iseljeničkog vala očitovali su se u ubrzanijem snižavanju prirodnog prirasta, a negativni učinci drugog vala već su započeti i duže vremena će se

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

reflektirati. Useljavanje u Hrvatsku iz Bosne i Hercegovine dijelom su ublažila iseljavanja iz Hrvatske. Isto se dogodilo u devedesetim godinama, samo što su useljeničko-iseljenički tijekovi dodatno uvjetovani agresijom na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. U odnosu na iseljenički val koji se spominje kao odlazak na privremeni rad u inozemstvo, iseljavanje u devedesetim godinama ima relativno nepovoljnije demografske učinke. Naime, posljednji iseljenički val u inozemstvo odnio je relativno velik broj mlađeg stanovništva, i to od znatno malobrojnijeg naraštaja u odnosu na naraštaje koji su odlazili u šezdesetim i sedamdesetim godinama. Prema inozemstvu je odlazilo stanovništvo iz svih županija, ali intenzivnije iz manje razvijenih. Unutrašnji preseljenici i useljenici iz Bosne i Hercegovine slijevali su se, osobito intenzivno od sedamdesetih godina, prema Zagrebu, Splitu, Rijeci i razvijenim dijelovima hrvatskog priobalja. Razmatranjem, u dijelu rada o prirodnom kretanju, utvrdili smo da se prirodna depopulacija javlja već od kraja šezdesetih i početka sedamdesetih godina ovog stoljeća u šest županija, pa su do 1997. godine, uz iznimku Splitsko-dalmatinske, Zadarske, Međimurske i Dubrovačko-neretvanske, sve druge županije imale višegodišnje ili jednogodišnje prirodno smanjenje. Emigracijski tijekovi su ubrzali smanjivanje prirodnog prirasta i poremećaj dobno-spolnog sastava. Migracije shvaćene u svojoj prostornoj dimenziji redovito izazivaju poremećaje u dobno-spolnom sastavu stanovništva, i na emigracijskom i na imigracijskom području, zbog posebnih obilježja migranata po dobi i po spolu. One obuhvaćaju ponajprije mlađe stanovništvo, jezgru radnog i fertilnog kontingenta, dobnu skupinu od 20 do 40 godina, pa se posljedice emigracije u jednoj regiji ili zemlji očituju u sužavanju dotične dobne skupine, tj. u stvaranju tzv. krnjih naraštaja u dobnom sastavu stanovništva.¹⁶

Za razliku od migracijskih tijekova koji se zbivaju u mirnodopskim uvjetima, u vremenu agresije na Republiku Hrvatsku zbivale su se prisilne migracije koje nisu selektivne s obzirom na dob. Naime, prognanička i izbjeglička populacija obuhvaćala je stanovništvo svih dobnih skupina, a naročito djecu, žene i muškarce starije dobi. Veći broj muškaraca koji je prognan s nekada okupiranog hrvatskog prostora, a nalazio se u vojnoobvezatnoj dobi, bio je u hrvatskim vojnim postrojbama te nije ubrajan u prognaničku populaciju. Zbog toga županije u kojima su bili smješteni prognanici i izbjeglice u godinama procjene njihova prisutnog stanovništva, osobito između 1992. i 1995., imaju relativno veći udjel djece, žena i muškaraca u dobi iznad 40 godina.

Na temelju podataka Ureda za prognanike i izbjeglice raspolagali smo dobno-spolnim sastavom prognaničko-izbjeg-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

ličke populacije po općinama progona (općine po teritorijalnom ustroju koji je vrijedio do prosinca 1992. godine). Poremećaj dobno-spolnog sastava nastao poslije popisa 1991. osobito je izražen u županijama koje su imale relativno velik broj prognanih i izbjeglih sa svojeg područja. Nakon oslobođenja nekada okupiranih prostora Hrvatske i mogućnosti povratka u naselja odakle su prognani, dio prognanika kad je izgubio taj status, prešao je iz statusa prognanika u useljenički status u županiji u kojoj je bio smješten. Dobna struktura povratnika kazuje da je među njima najveći udjel starijeg stanovništva. Upravo tu činjenicu potvrđuje i dobno-spolni sastav županija 1998. godine koje su imale prognanike iz svojeg prostora. Dobno-spolni sastav useljenika u Hrvatsku i iseljenika iz Hrvatske procijenjen je prema poznatoj zakonitosti o selektivnosti migranata prema dobi. To znači da je među njima dominantno zastupljeno stanovništvo u dobi između 20 i 40 godina. Najveći poremećaj dobno-spolnog sastava u devedesetim godinama nastao je upravo u županijama koje su već dugo zahvaćene depopulacijskim i emigracijskim procesima, a k tome su bile i izložene ratnoj agresiji. Sve navedene činjenice uočavaju se na dobno-spolnom sastavu procijenjenog stanovništva osobito u 1998. godini.

Konačno, egzaktno istraživanje pokazuje da su se u razvoju hrvatskog stanovništva nakon 1991. zbile jake promjene. Rezultati čitavog istraživanja nalaze se u tablicama. Prema popisu stanovništva 1991. godine Hrvatska je imala 4.499.049 prisutnog stanovništva. Nakon toga ratna pustošenja i prognaničko-izbjeglički valovi iz godine u godinu mijenjali su prosječan broj prisutnog stanovništva sredinom godine. Zbog velikog priljeva izbjeglica u Hrvatsku, ona je 1992. godine imala na čitavom svojem prostoru, prema procjeni, 4.607.698 stanovnika. Od tada se broj prisutnog stanovništva smanjuje zbog iseljavanja, i sa slobodnog i s okupiranog prostora Republike Hrvatske te zbog postupnog smanjivanja izbjeglica iz BiH i SRJ. To smanjivanje dijelom su nadomještali useljenički tijekovi, bilo prelaskom iz izbjegličkog statusa u useljenički, ili useljavanjem. Na temelju velikog broja statističkih izvora procijenjeno je da je Hrvatska sredinom 1998. imala 4.224.418 stanovnika, što znači da je Hrvatska imala 6,1 posto manje prisutnog stanovništva nego u popisu 1991. ili od sredine 1991. do sredine 1998. godine broj prisutnog stanovništva u Hrvatskoj smanjen je sa 4.518.175 na 4.224.418 ili za 6,5 posto. Iza ove naoko male promjene stoji velik broj ljudskih, osobnih i skupnih tragedija. U tom vremenu zbili su se veliki prisilni migracijski pokreti, jer većina onih koji su bili iselili ne bi iselili ili ne bi promijenili mjesto stalnog boravka da se nije dogodila ratna tragedija.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

Iza ukupne promjene na razini Hrvatske stoje izrazito diferencijalne promjene na razini županija. Oscilacije broja prisutnog stanovništva nastale su osobito u županijama prihvatna prognanika i izbjeglica. U vremenu procjene prisutnog stanovništva samo su tri županije i grad Zagreb ostvarile porast prisutnog stanovništva od sredine 1991. do sredine 1998. Osim iseljavanja pojačanih agresijom na Hrvatsku, na smanjenje prisutnog stanovništva djelovali su već dugo započeti, u velikom broju županija, depopulacijski procesi. Prostori koji su bili okupirani doživjeli su veliku demografsku okrnjenost, ali isto tako i prostori koji su bili u zoni neposredne ratne opasnosti. Kako su prethodne analize utvrdile, uz iznimku Vukovarsko-srijemske i Osječko-baranjske županije, svi drugi oslobođeni prostori već su dugo vremena izrazito depopulacijski. Županije koje nisu bile izravno pogođene ratom, a već od kraja šezdesetih godina imaju prirodno smanjenje, ostvaruju sve veće gubitke stanovništva. Velike stope rasta stanovništva Zagreba, Splita i Rijeke ne mogu se više očekivati, jer je hrvatski prostor populacijski ispražnjen, a u fertilno razdoblje ulaze osjetno malobrojniji naraštaji.

Isključivo analizom promjena koje su se dogodile u dobnopolnoj strukturi prisutnog stanovništva Hrvatske ne možemo dobiti pravu sliku snažnih demografskih promjena na razini županija. U analiziranom razdoblju iseljavalo je u inozemstvo dominantno mlado stanovništvo s čitavog prostora.

Ako se dosadašnji demografski trendovi hrvatskog stanovništva nastave, preostaju nam čimbenično utemeljene pesimistične prognoze. Bez obzira na to što će u kratkom vremenu, kako se očekuje 2001., uslijediti popis stanovništva, točnost procijenjenih veličina dijelom će se moći provjeriti. Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu ostavila je duboke tragove čije posljedice još uvijek ne možemo u potpunosti obuhvatiti. Gotovo svakodnevno otkrivaju se pojedinačne i masovne grobnice. Na putu povratka na rodna ognjišta stoje psihološke barijere zbog tamo doživljenog ratnog užasa. Hrvatska je u svojem velikom dijelu prostora gospodarski opustošena i osiromašena. Kako očekivati povratak iz zapadnoeuropskih i prekoceanskih zemalja u ratu izbjeglog i iseljenog hrvatskog stanovništva u uvjetima kada Hrvatska ima relativno visoku stopu nezaposlenosti. Za sada se ne nazire vrijeme kad će biti stabilizirane političke i gospodarske prilike u Bosni i Hercegovini što je u uskoj vezi s povratkom, ostankom ili iseljavanjem Hrvata. Ratna agresija i prateće pojave ostavile su mnoge neizlječive rane na hrvatskom narodu.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

➔ TABLICA 2
Prisutno stanovništvo
Hrvatske prema
županijama sredinom
godine od
1991. do 1998.

ŽUPANIJA	Prisutno stanovništvo sredinom godine (ukupno)							
	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
GRAD ZAGREB	752.768	848.691	809.135	806.389	784.526	789.156	770.750	761.476
BIJELOVARSKO-BILOGORSKA	134.802	142.641	140.595	140.725	136.296	131.793	128.164	125.283
BRODSKO-POSAVSKA	162.498	181.598	171.217	179.409	170.643	166.858	164.490	154.957
DUBROVAČKO-NERETVANSKA	119.804	114.709	97.635	121.773	119.603	117.481	117.004	116.559
ISTARSKA	201.073	219.715	220.447	221.009	215.420	213.805	209.832	209.141
KARLOVAČKA	168.908	143.196	136.956	146.184	143.821	127.580	128.462	122.939
KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA	123.680	122.356	125.843	125.367	123.501	122.374	120.966	119.961
KRAPINSKO-ZAGORSKA	144.179	150.880	145.557	145.097	143.437	142.405	140.662	139.657
LIČKO-SENJSKA	76.567	54.225	54.510	59.582	53.975	36.054	40.497	42.170
MEĐIMURSKA	110.937	117.488	112.264	112.318	111.329	110.711	109.915	109.657
OSJEČKO-BARANJSKA	340.761	305.628	332.266	341.476	336.127	329.478	325.923	330.223
POŽEŠKO-SLAVONSKA	91.472	88.390	98.865	95.528	90.522	82.843	81.556	78.224
PRIMORSKO-GORANSKA	315.369	361.176	339.388	338.738	331.559	323.811	312.562	310.241
SISAČKO-MOSLAVAČKA	235.142	180.890	202.407	195.869	188.955	159.510	171.794	173.786
SPLITSKO-DALMATINSKA	442.492	519.238	487.667	487.177	467.545	463.180	449.514	447.038
SIBENSKO-KNINSKA	142.910	118.852	116.787	120.693	113.864	90.656	100.418	104.158
VARAŽDINSKA	182.379	193.828	186.394	185.930	183.925	182.515	179.840	179.052
VIROVITIČKO-PODRAVSKA	98.927	102.656	101.759	102.439	98.484	93.510	91.181	89.418
VUKOVARSKO-SRJEMSKA	213.427	139.563	177.324	180.937	180.466	176.075	169.840	175.561
ZADARSKA	189.286	191.214	188.230	167.455	165.479	149.417	153.776	148.273
ZAGREBAČKA	270.794	310.764	299.984	302.666	293.960	297.838	292.329	286.644
UKUPNO	4.518.175	4.607.698	4.545.230	4.576.761	4.453.437	4.307.050	4.259.475	4.224.418

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

➔ TABLICA 2 (nastavak)
Prisutno stanovništvo
Hrvatske prema
županijama sredinom
godine od
1991. do 1998.

ŽUPANIJA	Prisutno stanovništvo sredinom godine (žene)							
	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
GRAD ZAGREB	400.485	446.206	435.951	429.829	417.237	420.101	411.724	406.140
BIJELOVARSKO-BILOGORSKA	70.050	74.699	73.626	73.742	71.347	69.017	66.965	65.371
BRODSKO-POSAVSKA	84.075	95.611	90.057	94.315	89.337	87.404	85.903	80.433
DUBROVAČKO-NERETVANSKA	62.402	61.055	51.352	63.828	62.571	61.360	61.041	60.779
ISTARSKA	103.357	113.981	114.368	114.667	111.498	110.576	108.304	107.817
KARLOVAČKA	87.690	74.716	71.482	76.274	75.153	66.671	66.885	63.988
KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA	64.450	63.827	65.850	65.635	64.647	64.064	63.307	62.768
KRAPINSKO-ZAGORSKA	74.012	77.692	74.949	74.745	73.883	73.355	72.438	71.925
LIČKO-SENJSKA	39.105	27.223	27.588	30.281	27.384	18.085	20.358	21.222
MEĐIMURSKA	57.325	60.964	58.129	58.164	57.638	57.303	56.871	56.731
OSJEČKO-BARANJSKA	177.123	160.299	174.536	179.232	176.090	172.604	170.377	172.241
POŽEŠKO-SLAVONSKA	47.630	43.611	49.595	47.802	45.730	41.667	41.139	40.372
PRIMORSKO-GORANSKA	163.225	194.723	181.153	180.763	176.269	172.324	163.471	161.397
SISAČKO-MOSLAVAČKA	122.069	93.452	105.129	106.694	102.467	87.431	91.383	91.524
SPLITSKO-DALMATINSKA	228.037	282.263	258.764	259.198	244.760	241.680	232.254	231.118
SIBENSKO-KNINSKA	73.534	55.528	50.382	52.243	52.115	39.852	48.785	51.160
VARAŽDINSKA	94.206	100.444	96.708	96.486	95.399	94.636	93.142	92.734
VIROVITIČKO-PODRAVSKA	51.287	53.596	53.203	53.607	51.457	48.868	47.511	46.498
VUKOVARSKO-SRJEMSKA	110.286	72.245	92.560	94.410	93.775	91.500	87.663	90.597
ZADARSKA	96.196	97.757	96.132	85.531	84.295	75.875	77.935	75.025
ZAGREBAČKA	140.615	162.757	157.281	158.787	153.826	155.873	152.603	149.341
UKUPNO	2.347.159	2.412.649	2.378.795	2.396.233	2.326.878	2.250.246	2.220.059	2.199.181

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

➔ TABLICA 2 (nastavak)
Prisutno stanovništvo
Hrvatske prema
županijama sredinom
godine od
1991. do 1998.

ŽUPANIJA	Prisutno stanovništvo sredinom godine (muškarci)							
	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
GRAD ZAGREB	352.283	402.485	373.184	376.560	367.289	369.055	359.026	355.336
BIJELOVARSKO-BILOGORSKA	64.752	67.942	66.969	66.983	64.949	62.776	61.199	59.912
BRODSKO-POSavsKA	78.423	85.987	81.160	85.094	81.306	79.454	78.587	74.524
DUBROVAČKO-NERETVANSKA	57.402	53.654	46.283	57.945	57.032	56.121	55.963	55.780
ISTARSKA	97.716	105.734	106.079	106.342	103.922	103.229	101.528	101.324
KARLOVAČKA	81.218	68.480	65.474	69.910	68.668	60.909	61.577	58.951
KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA	59.230	58.529	59.993	59.732	58.854	58.310	57.659	57.193
KRAPINSKO-ZAGORSKA	70.167	73.188	70.608	70.352	69.554	69.050	68.224	67.732
LIČKO-SENJSKA	37.462	27.002	26.922	29.301	26.591	17.969	20.139	20.948
MEDIJURSKA	53.612	56.524	54.135	54.154	53.691	53.408	53.044	52.926
OSJEČKO-BARANJSKA	163.638	145.329	157.730	162.244	160.037	156.874	155.546	157.982
POŽEŠKO-SLAVONSKA	43.842	44.779	49.270	47.726	44.792	41.176	40.417	37.852
PRIMORSKO-GORANSKA	152.144	166.453	158.235	157.975	155.290	151.487	149.091	148.844
SISAČKO-MOSLAVAČKA	113.073	87.438	97.278	89.175	86.488	72.079	80.411	82.262
SPLITSKO-DALMATINSKA	214.455	236.975	228.903	227.979	222.785	221.500	217.260	215.920
ŠIBENSKO-KNINSKA	69.376	63.324	66.405	68.450	61.749	50.804	51.633	52.998
VARAŽDINSKA	88.173	93.384	89.686	89.444	88.526	87.879	86.698	86.318
VIROVITIČKO-PODRAVSKA	47.640	49.060	48.556	48.832	47.027	44.642	43.670	42.920
VUKOVARSKO-SRJEMSKA	103.141	67.318	84.764	86.527	86.691	84.575	82.177	84.964
ZADARSKA	93.090	93.457	92.098	81.924	81.184	73.542	75.841	73.248
ZAGREBAČKA	130.179	148.007	142.703	143.879	140.134	141.965	139.726	137.303
UKUPNO	2.171.016	2.195.049	2.166.435	2.180.528	2.126.559	2.056.804	2.039.416	2.025.237

Izvor: Akrap, A., Gelo, J., Grizelj, M., Broj prisutnog stanovništva Republike Hrvatske i županija po dobi i spolu od popisa 1991. do 1998. godine (procjena)

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

➔ **TABLICA 3**
Prisutno stanovništvo
Hrvatske prema
županijama
po dobi i spolu
sredinom 1991. godine

ŽUPANIJA	Starost (godine): ukupno													75 +	
	Svega	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	50-54	55-59	60-64	65-69		70-74
GRAD ZAGREB	752.768	41.478	48.239	51.582	48.601	49.361	54.076	59.400	63.865	49.177	46.836	42.476	35.860	20.602	33.528
BJELOVARSKO-BILOGORSKA	134.802	7.596	8.536	8.572	8.563	8.420	9.177	10.127	10.162	8.535	9.947	9.753	8.101	4.599	6.985
BRODSKO-POSavsKA	162.498	11.426	12.162	12.099	11.490	11.364	12.276	12.645	11.942	9.675	10.890	10.074	7.870	4.220	6.794
DUBROVAČKO-NERETVANSKA	119.804	7.909	8.465	9.013	8.567	8.229	8.391	8.995	9.405	7.122	7.059	6.388	5.466	3.205	7.288
ISTARSKA	201.073	12.016	13.325	14.381	13.048	12.744	15.108	16.787	16.949	12.852	12.549	11.609	9.169	5.203	10.157
KARLOVAČKA	168.908	9.032	10.387	11.183	10.579	10.486	11.869	13.189	12.847	10.832	12.862	12.918	9.720	5.326	9.163
KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA	123.680	7.093	8.032	7.978	7.936	8.089	8.832	9.241	9.051	7.744	8.605	8.265	6.931	4.271	6.793
KRAPINSKO-ZAGORSKA	144.179	8.608	9.221	9.431	9.670	10.112	10.721	10.756	10.235	9.057	9.959	9.604	7.922	4.483	7.812
LIČKO-SENIJSKA	76.567	3.949	4.193	4.342	4.530	4.859	5.225	5.244	4.863	5.641	6.733	6.273	4.522	2.462	5.827
MEDIMURSKA	110.937	7.530	8.501	8.722	8.426	7.861	8.418	8.813	8.369	6.034	6.402	6.311	5.528	2.996	4.876
OSJEČKO-BARANJSKA	340.761	21.669	23.744	23.958	23.050	23.885	26.324	27.357	26.905	21.125	22.755	21.325	16.205	8.580	13.005
POŽEŠKO-SLAVONSKA	91.472	5.829	6.468	6.375	6.336	6.167	6.451	6.813	6.855	5.773	6.497	6.086	4.870	2.659	4.089
PRIMORSKO-GORANSKA	315.369	17.120	20.438	22.277	20.766	19.935	22.147	25.386	26.985	20.431	20.954	17.865	14.864	7.722	16.040
SISAČKO-MOSLAVAČKA	235.142	13.246	14.960	15.600	15.795	15.275	16.134	17.767	18.434	15.320	17.952	16.631	11.880	6.668	11.276
SPLITSKO-DALMATINSKA	442.492	29.766	31.717	33.261	33.697	32.933	33.423	35.413	33.908	25.732	25.803	23.807	18.562	10.500	21.684
ŠIBENSKO-KNINSKA	142.910	8.597	9.262	9.613	9.616	9.585	10.204	10.863	10.379	9.086	9.971	9.158	7.242	4.286	9.266
VARAŽDINSKA	182.379	11.197	12.581	12.943	12.788	12.800	13.699	13.944	13.245	11.496	11.902	11.009	9.080	5.402	8.400
VIROVITIČKO-PODRAVSKA	98.927	5.895	6.573	6.632	6.313	6.497	7.264	7.642	7.323	6.183	7.315	6.900	5.414	2.938	4.629
VUKOVARSKO-SRIJEMSKA	213.427	14.531	15.835	15.581	16.043	15.693	16.375	16.490	15.651	13.086	14.492	12.858	9.641	5.045	7.878
ZADARSKA	189.286	12.575	13.532	14.279	14.426	14.162	13.865	14.672	14.138	10.886	11.499	9.948	8.151	4.862	9.928
ZAGREBAČKA	270.794	15.979	18.631	19.844	18.684	17.461	18.736	21.077	22.574	16.405	16.636	15.902	13.359	7.468	12.617
UKUPNO	4.518.175	273.041	304.802	317.666	308.924	305.918	328.715	352.621	354.085	282.192	297.618	275.160	220.357	123.497	218.035

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

➔ TABLICA 3 (nastavak)
Prisutno stanovništvo
Hrvatske prema
županijama
po dobi i spolu
sredinom 1991. godine

ŽUPANIJA	Starost (godine): žene														
	Svega	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75 +
GRAD ZAGREB	400.485	19.984	23.324	25.355	23.891	25.218	28.551	31.865	33.414	25.238	24.506	23.791	22.066	13.085	22.861
BELOVARSKO-BILOGORSKA	70.050	3.668	4.192	4.141	4.116	4.026	4.447	4.831	4.789	4.578	5.352	5.432	5.043	2.916	4.739
BRODSKO-POSavsKA	84.075	5.593	5.906	5.913	5.591	5.517	5.944	6.195	5.560	5.173	5.897	5.577	5.001	2.784	4.620
DUBROVAČKO-NERETVANSKA	62.402	3.887	4.163	4.390	4.169	4.177	4.373	4.573	4.708	3.668	3.644	3.388	3.300	2.022	4.672
ISTARSKA	103.357	5.815	6.507	6.983	6.345	6.471	7.631	8.443	8.363	6.607	6.395	6.230	5.282	3.065	6.604
KARLOVAČKA	87.690	4.434	5.061	5.504	5.067	5.077	5.875	6.323	5.971	5.804	6.837	6.980	6.168	3.478	6.120
KOPRIVNIČKO-KRIZEVAČKA	64.450	3.451	3.910	3.907	3.855	3.986	4.284	4.362	4.196	4.128	4.634	4.581	4.300	2.727	4.672
KRAPINSKO-ZAGORSKA	74.012	4.188	4.547	4.667	4.765	4.764	4.982	4.864	4.638	4.764	5.516	5.441	4.795	2.845	5.287
LIČKO-SENJSKA	39.105	1.929	2.012	2.107	2.175	2.294	2.415	2.336	2.135	2.887	3.469	3.133	2.799	1.621	3.850
MEDIJURSKA	57.325	3.714	4.111	4.287	4.120	3.778	4.156	4.236	3.824	3.325	3.702	3.649	3.294	1.855	3.272
OSJEČKO-BARANJSKA	177.123	10.527	11.547	11.740	11.225	11.739	12.986	13.365	12.748	11.094	12.388	12.070	10.380	5.605	8.939
POŽEŠKO-SLAVONSKA	47.630	2.855	3.180	3.137	3.103	2.978	3.100	3.287	3.229	3.103	3.438	3.415	3.111	1.759	2.781
PRIMORSKO-GORANSKA	163.225	8.390	10.049	10.626	10.160	10.075	11.387	13.128	13.454	10.429	10.565	9.591	8.837	4.718	10.426
SISAČKO-MOSLAVAČKA	122.069	6.373	7.317	7.669	7.672	7.443	7.942	8.548	8.779	7.928	9.376	9.070	7.795	4.449	7.998
SPLITSKO-DALMATINSKA	228.037	14.629	15.426	16.365	16.532	16.153	16.567	17.534	16.678	13.283	13.544	12.692	11.244	6.577	13.866
ŠIBENSKO-KNIJSKA	73.534	4.251	4.543	4.637	4.694	4.669	4.953	5.068	4.667	4.801	5.184	4.909	4.649	2.801	5.977
VARAŽDINSKA	94.206	5.420	6.137	6.382	6.186	6.217	6.628	6.690	6.177	6.046	6.591	6.167	5.593	3.452	5.689
VIROVITIČKO-PODRAVSKA	51.287	2.863	3.196	3.247	3.106	3.163	3.472	3.629	3.322	3.227	3.958	3.909	3.422	1.923	3.225
VUKOVARSKO-SRIJEMSKA	110.286	7.101	7.680	7.573	7.802	7.645	8.000	7.941	7.515	6.941	7.788	7.203	6.204	3.353	5.314
ZADARSKA	96.196	6.112	6.559	6.933	7.082	6.881	6.734	6.994	6.653	5.631	6.014	5.385	4.997	2.995	6.239
ZAGREBAČKA	140.615	7.857	9.177	9.669	9.199	8.621	9.464	10.733	11.025	8.339	8.991	8.854	8.145	4.638	8.382
UKUPNO	2.347.159	133.041	148.544	155.232	150.855	150.892	163.891	174.945	171.845	146.994	157.789	151.467	136.425	78.668	145.533

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

➔ TABLICA 3 (nastavak)
Prisutno stanovništvo
Hrvatske prema
županijama
po dobi i spolu
sredinom 1991. godine

ŽUPANIJA	Starost (godine): muškarci													75 +	
	Svega	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	50-54	55-59	60-64	65-69		70-74
GRAD ZAGREB	352.283	21.494	24.915	26.227	24.710	24.143	25.525	27.535	30.451	23.939	22.330	18.685	13.794	7.517	10.667
BJELOVARSKO-BILOGORSKA	64.752	3.928	4.344	4.431	4.447	4.394	4.730	5.296	5.373	3.957	4.595	4.321	3.058	1.683	2.246
BRODSKO-POSavsKA	78.423	5.833	6.256	6.186	5.899	5.847	6.332	6.450	6.382	4.502	4.993	4.497	2.869	1.436	2.174
DUBROVAČKO-NERETVANSKA	57.402	4.022	4.302	4.623	4.398	4.052	4.018	4.422	4.697	3.454	3.415	3.000	2.166	1.183	2.616
ISTARSKA	97.716	6.201	6.818	7.398	6.703	6.273	7.477	8.344	8.586	6.245	6.154	5.379	3.887	2.138	3.553
KARLOVAČKA	81.218	4.598	5.326	5.679	5.512	5.409	5.994	6.866	6.876	5.028	6.025	5.938	3.552	1.848	3.043
KOPRIVNIČKO-KRIZEVAČKA	59.230	3.642	4.122	4.071	4.081	4.103	4.548	4.879	4.855	3.616	3.971	3.684	2.631	1.544	2.121
KRAPINSKO-ZAGORSKA	70.167	4.420	4.674	4.764	4.905	5.348	5.739	5.892	5.597	4.293	4.443	4.163	3.127	1.638	2.525
LIČKO-SENJSKA	37.462	2.020	2.181	2.235	2.355	2.565	2.810	2.908	2.728	2.754	3.264	3.140	1.723	0.841	1.977
MEDIJUMSKA	53.612	3.816	4.390	4.435	4.306	4.083	4.262	4.577	4.545	2.709	2.700	2.662	2.234	1.141	1.604
OSJEČKO-BARANJSKA	163.638	11.142	12.197	12.218	11.825	12.146	13.338	13.992	14.157	10.031	10.367	9.255	5.825	2.975	4.066
POŽEŠKO-SLAVONSKA	43.842	2.974	3.288	3.238	3.233	3.189	3.351	3.526	3.626	2.670	3.059	2.671	1.759	0.900	1.308
PRIMORSKO-GORANSKA	152.144	8.730	10.389	11.651	10.606	9.860	10.760	12.258	13.531	10.002	10.389	8.274	6.027	3.004	5.614
SISAČKO-MOSLAVAČKA	113.073	6.873	7.643	7.931	8.123	7.832	8.192	9.219	9.655	7.392	8.576	7.561	4.085	2.219	3.278
SPLITSKO-DALMATINSKA	214.455	15.137	16.291	16.896	17.165	16.780	16.856	17.879	17.230	12.449	12.259	11.115	7.318	3.923	7.818
ŠIBENSKO-KNINSKA	69.376	4.346	4.719	4.976	4.922	4.916	5.251	5.795	5.712	4.285	4.787	4.249	2.593	1.485	3.289
VARAŽDINSKA	88.173	5.777	6.444	6.561	6.602	6.583	7.071	7.254	7.068	5.450	5.311	4.842	3.487	1.950	2.711
VIROVITIČKO-PODRAVSKA	47.640	3.032	3.377	3.385	3.207	3.334	3.792	4.013	4.001	2.956	3.357	2.991	1.992	1.015	1.404
VUKOVARSKO-SRIJEMSKA	103.141	7.430	8.155	8.008	8.241	8.048	8.375	8.549	8.136	6.145	6.704	5.655	3.437	1.692	2.564
ZADARSKA	93.090	6.463	6.973	7.346	7.344	7.281	7.131	7.678	7.485	5.255	5.485	4.563	3.154	1.867	3.689
ZAGREBAČKA	130.179	8.122	9.454	10.175	9.485	8.840	9.272	10.344	11.549	8.066	7.645	7.048	5.214	2.830	4.235
UKUPNO	2.171.016	140.000	156.258	162.434	158.069	155.026	164.824	177.676	182.240	135.198	139.829	123.693	83.932	44.829	72.502

Izvor: Akrap, A., Gelo, J., Grizelj, M., Broj prisutnog stanovništva Republike Hrvatske i županija po dobi i spolu od popisa 1991. do 1998. godine (procjena)

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

➤ **TABLICA 4**
Prisutno stanovništvo
Hrvatske prema
županijama
po dobi i spolu
sredinom 1998. godine

ŽUPANIJA	Starost (godine): ukupno													75 +	
	Svega	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	50-54	55-59	60-64	65-69		70-74
GRAD ZAGREB	761.476	43.385	43.873	46.770	49.119	49.673	50.588	53.331	57.184	51.997	47.442	42.995	37.407	28.863	42.837
BELOVARSKO-BILOGORSKA	125.283	6.949	7.156	7.661	8.010	8.088	8.200	8.576	9.068	7.574	7.435	7.617	7.343	5.967	8.183
BRODSKO-POSavsKA	154.957	10.426	10.520	11.074	11.226	10.984	10.932	11.160	11.291	8.524	8.315	8.441	7.852	6.026	7.934
DUBROVAČKO-NERETVANSKA	116.559	7.265	7.394	7.910	8.247	8.216	8.070	8.099	8.361	6.810	6.266	5.880	5.268	4.151	8.422
ISTARSKA	209.141	9.866	11.584	13.255	14.071	13.959	14.115	15.155	16.375	13.202	12.300	11.727	10.458	8.026	13.415
KARLOVAČKA	122.939	4.509	5.186	6.725	7.583	7.783	7.938	8.404	9.133	7.620	7.450	7.882	7.970	6.559	10.505
KOPRIVNIČKO-KRIZEVAČKA	119.961	6.904	7.124	7.570	7.826	7.898	8.093	8.469	8.754	7.248	7.073	7.022	6.533	5.239	7.765
KRAPINSKO-ZAGORSKA	139.657	7.709	8.271	8.840	9.226	9.514	9.884	10.251	10.333	8.205	8.131	8.156	7.598	6.002	8.805
LIČKO-SENSKA	42.170	1.226	1.055	1.598	1.956	2.239	2.521	2.584	2.594	2.753	3.001	3.277	3.353	2.742	6.036
MEDIMURSKA	109.657	7.099	7.433	7.946	8.252	8.193	8.039	8.136	8.236	5.970	5.579	5.383	5.016	4.044	5.770
OSJEČKO-BARANJSKA	330.223	17.399	19.529	21.315	22.331	22.727	23.216	24.192	24.920	19.929	19.240	19.243	17.444	13.459	19.005
POŽEŠKO-SLAVONSKA	78.224	4.797	4.808	5.195	5.397	5.354	5.332	5.357	5.495	4.539	4.455	4.561	4.321	3.411	4.805
PRIMORSKO-GORANSKA	310.241	14.218	16.289	18.903	20.521	20.668	20.681	21.795	23.726	20.670	19.164	17.971	15.782	11.947	19.574
SISAČKO-MOSLAVAČKA	173.786	6.453	7.048	9.363	10.811	11.356	11.543	11.670	12.513	11.724	11.068	11.040	10.610	8.507	13.970
SPLITSKO-DALMATINSKA	447.038	27.776	28.926	30.695	32.082	32.598	32.707	33.083	33.429	25.598	23.519	22.383	19.995	15.321	26.602
ŠIBENSKO-KNINSKA	104.158	4.180	4.371	5.868	6.643	6.854	7.022	7.095	7.289	6.524	6.051	6.035	5.868	4.819	11.044
VARAŽDINSKA	179.052	10.451	10.971	11.838	12.403	12.561	12.759	13.109	13.237	10.730	10.376	10.041	9.061	7.076	10.066
VIROVITIČKO-PODRAVSKA	89.418	5.311	5.301	5.681	5.876	5.882	6.030	6.348	6.597	5.316	5.250	5.377	5.075	3.969	5.096
VUKOVARSKO-SRIJEMSKA	175.561	9.217	9.955	11.530	12.495	12.867	13.016	12.849	12.808	10.341	10.003	9.935	9.129	7.011	10.829
ZADARSKA	148.273	7.719	8.251	9.655	10.559	10.989	11.022	10.821	10.830	9.009	8.045	7.320	6.528	5.288	11.302
ZAGREBAČKA	286.644	16.399	17.196	18.859	19.939	19.780	19.422	19.944	21.280	18.270	16.652	15.614	14.062	10.959	15.890
UKUPNO	4.224.418	229.258	242.241	268.251	284.573	288.183	291.130	300.428	313.453	262.553	246.815	237.900	216.673	169.386	267.855

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

➔ TABLICA 4 (nastavak)
Prisutno stanovništvo
Hrvatske prema
županijama
po dobi i spolu
sredinom 1998. godine

ŽUPANIJA	Starost (godine): žene														
	Svega	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75 +
GRAD ZAGREB	406.140	21.163	21.306	22.742	24.092	24.720	25.796	27.942	30.356	28.001	25.662	23.903	21.955	17.785	28.725
BJELOVARSKO-BILOGORSKA	65.371	3.385	3.489	3.729	3.893	3.923	3.978	4.162	4.386	3.887	4.044	4.354	4.418	3.714	5.494
BRODSKO-POSAVSKA	80.433	5.087	5.137	5.403	5.479	5.386	5.358	5.491	5.531	4.409	4.529	4.782	4.690	3.773	5.431
DUBROVAČKO-NERETVANSKA	60.779	3.551	3.626	3.878	4.037	4.060	4.073	4.162	4.300	3.529	3.307	3.185	2.991	2.465	5.297
ISTARSKA	107.817	4.805	5.635	6.457	6.853	6.882	7.077	7.676	8.274	6.773	6.443	6.310	5.847	4.625	8.233
KARLOVAČKA	63.988	2.206	2.548	3.283	3.696	3.790	3.867	4.130	4.454	3.803	3.939	4.365	4.635	3.902	6.828
KOPRIVNIČKO-KRIZEVAČKA	62.768	3.369	3.472	3.694	3.826	3.885	3.991	4.144	4.217	3.751	3.855	4.008	3.927	3.289	5.317
KRAPINSKO-ZAGORSKA	71.925	3.762	4.042	4.346	4.557	4.673	4.768	4.836	4.791	4.090	4.365	4.685	4.599	3.752	5.899
LIČKO-SENJSKA	21.222	0.593	0.528	0.749	0.942	1.060	1.149	1.136	1.132	1.338	1.519	1.666	1.781	1.447	3.770
MEĐIMURSKA	56.731	3.473	3.634	3.883	4.040	4.022	3.942	3.989	3.982	3.055	3.092	3.198	3.106	2.535	3.765
OSJEČKO-BARANJSKA	172.241	8.473	9.488	10.376	10.888	11.199	11.423	11.928	12.189	10.304	10.333	10.782	10.390	8.437	13.098
POŽEŠKO-SLAVONSKA	40.372	2.313	2.334	2.504	2.605	2.604	2.574	2.592	2.658	2.333	2.398	2.519	2.531	2.098	3.231
PRIMORSKO-GORANSKA	161.397	6.962	7.993	9.245	9.996	10.184	10.412	11.205	12.228	10.658	10.001	9.622	8.873	7.012	12.264
SISAČKO-MOSLAVAČKA	91.524	3.159	3.485	4.633	5.397	5.642	5.692	5.780	6.202	5.846	5.749	6.019	6.244	5.116	9.705
SPLITSKO-DALMATINSKA	231.118	13.581	14.154	15.047	15.760	16.087	16.200	16.490	16.702	13.387	12.562	12.251	11.435	9.131	16.690
ŠIBENSKO-KNINSKA	51.160	1.952	2.095	2.689	3.063	3.209	3.271	3.292	3.349	3.068	3.005	3.023	3.124	2.644	6.713
VARAŽDINSKA	92.734	5.092	5.339	5.782	6.070	6.155	6.242	6.397	6.403	5.468	5.598	5.723	5.445	4.425	6.757
VIROVITIČKO-PODRAVSKA	46.498	2.588	2.584	2.766	2.878	2.897	2.953	3.081	3.153	2.690	2.822	3.057	3.069	2.503	3.571
VUKOVARSKO-SRIJEMSKA	90.597	4.493	4.840	5.614	6.074	6.281	6.298	6.225	6.217	5.280	5.311	5.463	5.357	4.260	7.243
ZADARSKA	75.025	3.753	4.030	4.686	5.147	5.370	5.360	5.243	5.232	4.463	4.136	3.918	3.700	3.014	6.802
ZAGREBAČKA	149.341	8.017	8.433	9.261	9.790	9.774	9.691	10.099	10.783	9.294	8.789	8.697	8.316	6.753	10.348
UKUPNO	2.199.181	111.777	118.192	130.767	139.083	141.803	144.115	150.000	156.539	135.427	131.459	131.530	126.433	102.680	175.181

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

➔ TABLICA 4 (nastavak)
Prisutno stanovništvo
Hrvatske prema
županijama
po dobi i spolu
sredinom 1998. godine

ŽUPANIJA	Starost (godine): muškarci													75 +	
	Svega	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	50-54	55-59	60-64	65-69		70-74
GRAD ZAGREB	355.336	22.222	22.567	24.028	25.027	24.953	24.792	25.389	26.828	23.996	21.780	19.092	15.452	11.078	14.112
BIJELOVARSKO-BILOGORSKA	59.912	3.564	3.667	3.932	4.117	4.165	4.222	4.414	4.682	3.687	3.391	3.263	2.925	2.253	2.689
BRODSKO-POSavsKA	74.524	5.339	5.383	5.671	5.747	5.598	5.574	5.669	5.760	4.115	3.786	3.659	3.162	2.253	2.503
DUBROVAČKO-NERETVANSKA	55.780	3.714	3.768	4.032	4.210	4.156	3.997	3.937	4.061	3.281	2.959	2.695	2.277	1.686	3.125
ISTARSKA	101.324	5.061	5.949	6.798	7.218	7.077	7.038	7.479	8.101	6.429	5.857	5.417	4.611	3.401	5.182
KARLOVAČKA	58.951	2.303	2.638	3.442	3.887	3.993	4.071	4.274	4.679	3.817	3.511	3.517	3.335	2.657	3.677
KOPRIVNIČKO-KRIZEVAČKA	57.193	3.535	3.652	3.876	4.000	4.013	4.102	4.325	4.537	3.497	3.218	3.014	2.606	1.950	2.448
KRAPINSKO-ZAGORSKA	67.732	3.947	4.229	4.494	4.669	4.841	5.116	5.415	5.542	4.115	3.766	3.471	2.999	2.250	2.906
LIČKO-SENSKA	20.948	0.633	0.527	0.849	1.014	1.179	1.372	1.448	1.462	1.415	1.482	1.611	1.572	1.295	2.266
MEDIMURSKA	52.926	3.626	3.799	4.063	4.212	4.171	4.097	4.147	4.254	2.915	2.487	2.185	1.910	1.509	2.005
OSJEČKO-BARANJSKA	157.982	8.926	10.041	10.939	11.443	11.528	11.793	12.264	12.731	9.625	8.907	8.461	7.054	5.022	5.907
POŽEŠKO-SLAVONSKA	37.852	2.484	2.474	2.691	2.792	2.750	2.758	2.765	2.837	2.206	2.057	2.042	1.790	1.313	1.574
PRIMORSKO-GORANSKA	148.844	7.256	8.296	9.658	10.525	10.484	10.269	10.590	11.498	10.012	9.163	8.349	6.909	4.935	7.310
SISAČKO-MOSLAVAČKA	82.262	3.294	3.563	4.730	5.414	5.714	5.851	5.890	6.311	5.878	5.319	5.021	4.366	3.391	4.265
SPLITSKO-DALMATINSKA	215.920	14.195	14.772	15.648	16.322	16.511	16.507	16.593	16.727	12.211	10.957	10.132	8.560	6.190	9.912
ŠIBENSKO-KNINSKA	52.998	2.228	2.276	3.179	3.580	3.645	3.751	3.803	3.940	3.456	3.046	3.012	2.744	2.175	4.331
VARAŽDINSKA	86.318	5.359	5.632	6.056	6.333	6.406	6.517	6.712	6.834	5.262	4.778	4.318	3.616	2.651	3.309
VIROVITIČKO-PODRAVSKA	42.920	2.723	2.717	2.915	2.998	2.985	3.077	3.267	3.444	2.626	2.428	2.320	2.006	1.466	1.525
VUKOVARSKO-SRIJEMSKA	84.964	4.724	5.115	5.916	6.421	6.586	6.718	6.624	6.591	5.061	4.692	4.472	3.772	2.751	3.586
ZADARSKA	73.248	3.966	4.221	4.969	5.412	5.619	5.662	5.578	5.598	4.546	3.909	3.402	2.828	2.274	4.500
ZAGREBAČKA	137.303	8.382	8.763	9.598	10.149	10.006	9.731	9.845	10.497	8.976	7.863	6.917	5.746	4.206	5.542
UKUPNO	2.025.237	117.481	124.049	137.484	145.490	146.380	147.015	150.428	156.914	127.126	115.356	106.370	90.240	66.706	92.674

"Izvor: Akrap, A., Gelo, J., Grizelj, M., Broj prisutnog stanovništva Republike Hrvatske i županija po dobi i spolu od popisa 1991. do 1998. godine (procjena)

BILJEŠKE

¹ "Rat se pojavio kao 'vanjski', iznenadni modifikator demografskih promjena. Svojim posljedicama izazvao je goleme gubitke i duboke poremećaje u svim komponentama razvoja stanovništva, globalnim i strukturnim, s dugoročnim, ne samo demografskim implikacijama. Stanovništvo Vukovara (kao i niza drugih hrvatskih naselja – op. autora) u tom je ratu teško stradalo: poubijano je, odvedeno u koncentracijske logore, izbjeglo je, prognano i raseljeno po Hrvatskoj i susjednim zemljama." (A. Wertheimer-Baletić: *Stanovništvo Vukovara i vukovarskoga kraja*, Globus, Zagreb, 1993., str. 207.)

² Vlada Republike Hrvatske, Ured za prognanike i izbjeglice, Baza podataka, Zagreb, 1996. i 1998.

³ Isto dj., str. 208 i 209.

⁴ Lah, I., Metode izračunavanja budućeg stanovništva i njegova primjena na stanovništvo Jugoslavije, *Statistička revija*, br. 2/1951, str. 245 (preneseno od: Žerjavić, V., *Opsesije i megalomanije oko Jasenovca i Bleiburga; Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu*, Globus, Zagreb, 1992., str. 100). Metodologijom i izračunavanjem demografskih gubitaka Prvog i Drugog svjetskog rata na prostoru Republike Hrvatske bavilo se više znanstvenika: B. Kočović, V. Stipetić, V. Žerjavić...

⁵ Prirodnim i mehaničkim kretanjem čije tendencije već dugo ne osiguravaju jednostavno obnavljanje hrvatskog stanovništva, procesom depopulacije hrvatskog prostora, demografskim starenjem i nizom drugih globalnih i strukturnih demografskih promjena već se dugo bave hrvatski demografi. Upravo egzaktnost demografskih pokazatelja i mjera te njihova postupnost i dugoročnost demografskih procesa omogućila je da su već od šezdesetih godina demografi upozoravali na intenzivne negativne demografske procese. (O tome vidjeti: Rendulić 1965., 1971.; Wertheimer-Baletić, 1969., 1971.; Baučić 1971., 1973.; Friganović 1971., 1974.; te niz novijih radova do danas)

⁶ Opširnije vidjeti: Šterc, S., Pokos, N., Demografski uzroci i posljedice rata protiv Hrvatske, *Društvena istraživanja* br. 4-5, Zagreb, 1993.

⁷ Doseljenim stanovništvom smatraju se osobe koju su od rođenja barem jedanput promijenile mjesto stalnog stanovanja; ako je osoba selila više puta, podatak se odnosi na mjesto posljednjeg preseljenja. Osobe koje se nisu selile smatraju se domorodnim stanovništvom. (*Statistički ljetopis* 1993., str. 56)

⁸ Tablogrami Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske za Popis stanovništva 1991. godine.

⁹ Izvor: *Statistički ljetopis* 1993, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

¹⁰ Po gustoći naseljenosti isticala se Baranja, istočna Slavonija i zapadni Srijem, jer su imali po Popisu stanovništva 1991. godine gustoću naseljenosti 117 stanovnika po km², što je znatno iznad republičkog prosjeka koji iznosi 84,6 st/km². Drugi nekada okupirani dijelovi Republike po gustoći naseljenosti bili su znatno ispod prosjeka. Sjeverna Dalmacija i istočna Lika imale su prosječno 23 st/km²; Banovina i Kordun 36 st/km²; zapadna Slavonija 49 st/km². (Izvor: *Popis stanovništva 1991.*)

¹¹ Zanimljiva je komparacija o kretanju broja Hrvata u Srbiji i broja Srba u Hrvatskoj od 1948. do 1991. godine prema kojoj je broj Hrvata

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

u Srbiji smanjen, a broj Srba u Hrvatskoj povećan. Zanimljivo je da je u područjima gdje opada broj Hrvata u Srbiji broj Srba istodobno rastao, i to zamjetno. U područjima opadanja broja Srba u Hrvatskoj opadao je i broj Hrvata, i to relativno brže. Za ta područja u Hrvatskoj postoje gospodarski razlozi, tj. nerazvijenost, a to nije slučaj u Srbiji. (Opširnije: Crkvenčić, L., Srpsko svojatanje dijela teritorija Republike Hrvatske u svjetlu nekih demografskih podataka /s posebnim osvrtom na istočnu Hrvatsku; *Zbornik Slavonija, Srijem, Baranja i Bačka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1993.

¹² Popisom 1880. godine u općini Petrinja zabilježen je sljedeći narodnosni sastav: 68 posto Hrvati; 30,0 posto Srbi i 2 posto ostali. Te iste godine u gradu Petrinji Hrvati su činili 80,6 posto, Srbi 11,1 posto i 8,3 posto ostali. Sve do Drugog svjetskog rata polagano se je smanjivao udjel Hrvata u općini i gradu Petrinji. Po popisu 1948. u općini Petrinja bilo je 62,0 posto Hrvata i 37,0 posto Srba, a u gradu Petrinji 82,5 posto su bili Hrvati i 14,1 posto Srbi. (Opširnije: Čačić-Kumpes, J., Nejašmić, L., Promjene etničke strukture Petrinje; Demografski i sociološki aspekti, *Migracijske teme*, br. 2, Zagreb, 1991.)

¹³ Wertheimer-Baletić, A., *Stanovništvo Vukovara i vukovarskog kraja*, Zagreb, 1993.

¹⁴ Vlada Republike Hrvatske, Ured za prognanike i izbjeglice, Baza podataka, Zagreb, 1996. i 1998.

¹⁵ Šakić, V.: Integracijski procesi domovinske i iseljene Hrvatske u *Zborniku: Budućnost iseljene Hrvatske*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 1998.

¹⁶ Wertheimer-Baletić, A., *Demografija, Stanovništvo i ekonomski razvika*, Zagreb, 1982., str. 235 i 236.

IZVORI PODATAKA

Census of Refugees and other war-affected persons in the Federal republic of Yugoslavia, UNHCR, Commissioner for Refugees of the Republic of Serbia, Commissioner for Displaced Persons of the Republic of Montenegro, Belgrade, 1996.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Popis stanovništva 1991., Stanovi prema korištenju i druge nastanjene prostorije po naseljima, *Dokumentacija 888*, Zagreb, veljača 1995.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Popis stanovništva 1991., Stanovništvo i domaćinstva po općinama (teritorijalno ustrojstvo 31. ožujka 1991.), *Dokumentacija 960*, Zagreb, 1998.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Popis stanovništva 1991., Stanovništvo u zemlji i inozemstvu po naseljima, *Dokumentacija 911*, Zagreb, svibanj, 1996.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis 1998.*, Zagreb, 1998.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Vitalna statistika po naseljima – tabelogrami*.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Unutrašnje migracije – međužupanijske, tabelogrami*.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Vanjske migracije – tabelogrami*.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima, *Dokumentacija 881*, Zagreb, 1992.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Popis stanovništva 1991., Doseljeno stanovništvo prema narodnosti, vjeroispovijedi, starosti, vremenu doseljenja, području doseljenja i spolu po županijama, *Dokumentacija 892*, Zagreb, 1997.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Popis stanovništva 1991., Osobe na radu u inozemstvu i članovi porodice koji s njima u inozemstvu borave po županijama, gradovima i općinama, *Dokumentacija 893*, Zagreb, 1997.

Final Election Results and Seat Allocations, Sarajevo, October, 1998.

Herceg, N., Tomić, Z., *Izbori u Bosni i Hercegovini*, Mostar, 1998.

Information Notes, UNHCR, različita mjesečna izvješća od konca 1991. do početka 1998. godine

Izješće Vlade Republike Hrvatske o dosadašnjem tijeku povratka i zbrinjavanju prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba, Zastupnički dom Hrvatskog državnog Sabora, Zagreb, *Narodne novine* 92/98.

Ministry of social affairs, displaced persons and refugees, *Year of return 1998*, Sarajevo, 1998.

Ministry of social affairs, displaced persons and refugees, *You can help us, we know how*, Sarajevo, 1998.

Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991. Prvi rezultati za Republiku i po općinama, *Statistički bilten 219*, Sarajevo, 1991.

Republički zavod za statistiku, *Statistički bilten br. 235*, Sarajevo, 1994.

Statistisches Bundesamt, *Statistisches Jahrbuch 1994 für die Bundesrepublik Deutschland*.

Statistisches Bundesamt, *Statistisches Jahrbuch 1995 für die Bundesrepublik Deutschland*.

Statistisches Bundesamt, *Statistisches Jahrbuch 1996 für die Bundesrepublik Deutschland*.

Statistisches Bundesamt, *Statistisches Jahrbuch 1997 für die Bundesrepublik Deutschland*.

Statistisches Bundesamt, *Statistisches Jahrbuch 1998 für die Bundesrepublik Deutschland*.

UNHCR, Baza podataka, Zagreb, 1998.

UNHCR, *Working Document on Repatriation and Return 1997*, March, 1997.

Vlada Republike Hrvatske, Ured za prognanike i izbjeglice, Analitički odjel, Zagreb, 1991., 1992., 1993., 1994., 1995., 1997., 1998.

Vlada Republike Hrvatske, Ured za prognanike i izbjeglice, Baza podataka, Zagreb, 1996. i 1998.

Vlada Republike Hrvatske, Ured za prognanike i izbjeglice, *Izješće o preregistraciji povratnika, prognanika i izbjeglica u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, lipanj 1997.

Zajednička radionica Ureda i UNHCR-a, *Program povratka, Skrb o starim i nemoćnima*, Vlada Republike Hrvatske, Ured za prognanike i izbjeglice, UNHCR, Duga Uvala, Pula, rujan 1998.

LITERATURA

Akrap, A., Prognanička populacija i utjecaj na demografska kretanja u Hrvatskoj, Zbornik radova *Obitelj u Hrvatskoj – Stanje i perspektive*, Đakovo, 1995.

Akrap, A., Gelo, J., Demografske i druge implikacije migracijskih tokova između Bosne i Hercegovine i Hrvatske, Izlaganje na savjetovanju Demografska politika i gospodarski razvitak Hrvatske zajednice Herceg Bosna, Sarajevo, rujna 1998., *Motrišta* br. 8, Matica hrvatska, Mostar, listopad 1998.

Akrap, A., Grizelj, M., Etnodemografski procesi na prostorima bivše Jugoslavije poslije drugog svjetskog rata, *Hrvatska danas – Croatia Today*, br. 1-2, Zagreb, 1995.

Baučić, I., Porijeklo i struktura radnika iz Jugoslavije u SR Njemačkoj, *Radovi Instituta za geografiju Sveučilišta u Zagrebu, knjiga 1*, Zagreb, 1970.

Crkvenčić, I.; Srpsko svojatanje dijela teritorija Republike Hrvatske u svjetlu nekih demografskih podataka/s posebnim osvrtom na istočnu Hrvatsku; Zbornik *Slavonija, Srijem, Baranja i Bačka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1993.

Crnković – Pozaić, S.; *Neka demografska obilježja stanovništva Hrvatske u 1991. godini i promjene u odnosu na proteklo razdoblje; Regionalizam u političko-gospodarskom ustrojstvu Hrvatske*, Ekonomski institut, Zagreb, 1992.

Čačić-Kumpes, J., Nejašmić, I.; Promjene etničke strukture Petrinje, Demografski i sociološki aspekti, *Migracijske teme*, br. 2, Zagreb, 1991.

Ćorić, Šimun; *Tjeskobe hrvatskih migranata*, Zagreb, 1990.

Friganović, M., Regionalne osobitosti prirodnog kretanja stanovništva SR Hrvatske, u knjizi *Stanovništvo, emigracija i zaposlenost u Hrvatskoj*, Zagreb, 1971.

Friganović, M., – Pavić, D., *Uzroci i posljedice demografskih promjena u SR Hrvatskoj, 1961-1971.*, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1974.

Gelo, J., *Demografske promjene u Hrvatskoj od 1780. do 1981. godine*, Zagreb, 1987.

Klemenčić, M.; Narodnosni sastav pučanstva južne Hrvatske; *Kolo*, 2-3, Zagreb, 1992.

Lah, I. Metode izračunavanja budućeg stanovništva i njegova primjena na stanovništvo Jugoslavije, *Statistička revija* br. 2/1951.

Markotić, A., Bosna i Hercegovina u međurepubličko-pokrajinskim migracijama Jugoslavije, *Sveske Instituta za proučavanje nacionalnih odnosa*, br. 21, Sarajevo, 1988.

Markotić, A., Ratni učinci na promjene u broju stanovnika Bosne i Hercegovine i Hrvatske 1991. – 1998. (u rukopisu)

Nejašmić, I., *Hrvatski građani na radu u inozemstvu i članovi obitelji koji s njima borave, Usporedna analiza statističkih podataka 1971., 1981. i 1991. godine*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 1995.

Nejašmić, I.; *Depopulacija u Hrvatskoj*, Zagreb, 1991.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

Pokos, N., Procjena broja iseljenog stanovništva iz RH od sredine 1991. do sredine 1998. godine (u rukopisu)

Puljiz, V.; Hrvatsko selo: bilanca i perspektiva; *Sociologija sela* br. 1/2, Zagreb, 1992.

Rendulić, M., Tendencije demografskih kretanja u Hrvatskoj, *Naše teme*, br. 6/1965, Zagreb

Rendulić, M., Demografska kretanja u Hrvatskoj, u knjizi *Stanovništvo, emigracija i zaposlenost u Hrvatskoj, Ekonomski pregled*, Zagreb, 1971.

Stipetić, V., Jedno stoljeće u razvoju nacionalne strukture stanovništva na teritoriju SR Hrvatske (1880.-1981.), *Suvremeni ekonomski problemi*, br. 8, Zagreb, 1987.

Šterc, S., Pokos, N.; Demografski uzroci i posljedice rata protiv Hrvatske, *Društvena istraživanja* br.4-5, Zagreb, 1993.

Ujedinjeni Narodi i Statistički ured Europske zajednice; Preporuke za popise stanovništva i stanovanja u ECE regiji za 2000. godinu, Statistička komisija Ujedinjenih naroda i Europska komisija konferencija europskih statističara, Europska ekonomska komisija, Odbor za ljudska naselja, *Statistički standardi i studije*, br. 49, zajednički priredili Europska ekonomska komisija, Ujedinjeni narodi, New York i Geneva, 1998.

Wertheimer-Baletić, A.; Demografske promjene i globalni demografski procesu u Hrvatskoj u poslijeratnom razdoblju; *Encyclopaedia Moderna*, br. 38, Zagreb, 1992.

Wertheimer-Baletić, A.; Regionalne demografske implikacije zapošljavanja u inozemstvu, *Ekonomski pregled*, br. 7-8/1969, Zagreb

Wertheimer-Baletić, A.; *Stanovništvo SR Hrvatske – Studije*, Zagreb, 1971.

Wertheimer-Baletić, A.; *Stanovništva Vukovara i vukovarskog kraja*, Zagreb, 1993.

Widgren, J., *How to ensure that the return of refugees to Bosnia-Herzegovina will contribute to security and stability, Bosnia-Herzegovina Beyond Dayton*, CCSS, Zagreb, 1997.

Zbornik radova, *Političko-geografska i demografska pitanja Hrvatske*, Savez geografskih društava Hrvatske, Zagreb, 1991.

Žerjavić, V., *Opsesije i megalomanije oko Jasenovca i Bleiburga; Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu*, Globus, Zagreb, 1992.

Živić, D., Promjene u dinamici stanovništva istočne Hrvatske 1948.-1991., *Geografski glasnik*, br. 57, Zagreb, 1995.

Živić, D., Temeljne značajke razvoja narodnosne strukture istočne Hrvatske, *Geografski horizont*, br. 1, Zagreb, 1995.

Živić, D., Promjene u dinamici i razmještanju prognaničko – izbjegličkog kontingenta u RH od sredine 1991. do sredine 1998. godine. (u rukopisu)

Žuljić, S., *Narodnosna struktura Jugoslavije i tokovi promjena*, Ekonomski institut, Zagreb, 1989.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

Population Size of the Republic of Croatia and Its Counties According to Age and Gender from the 1991 Census to 1998

Anđelko AKRAP, Jakov GELO
Faculty of Economics, Zagreb

Marinko GRIZELJ
State Institute for Statistics

The aim of the research was to estimate and determine the present mid-year population in Croatia and its counties from 1991 to 1998. Under conditions of war major demographic changes occurred, the quantification of which had to be assessed by adequate demographic and statistical methods. Also included in the assessment of the number and age-gender composition of the Croatian population and its counties were several variables appearing as the result of population development in these conditions. The foundation for conducting this study in which an estimate was made of the present population according to age and gender from 1991-1998 were individual research projects included in this work, research carried out to integrate these projects, indirect statistical sources and methods, the demographic statistical data base of the State Institute for Statistics, authors' estimates and field research.

Die Zahl der im Inland lebenden Einwohner Kroatiens und seiner einzelnen Gespanschaften nach Alter und Geschlecht im Zeitraum von 1991 bis 1998

Anđelko AKRAP, Jakov GELO
Fakultät der Wirtschaftswissenschaften, Zagreb

Marinko GRIZELJ
Staatliches Amt für Statistik, Zagreb

Das Ziel dieser Untersuchung war die Ermittlung der im Inland lebenden Einwohner Kroatiens und der einzelnen Gespanschaften von der Mitte des Jahres 1991 bis 1998. In den Kriegsjahren war es zu bedeutenden demographischen Veränderungen gekommen, deren Quantifizierung anhand angemessener demographisch-statistischer Methoden vorgenommen werden musste. In die Ermittlung von Zahl, Alter und Geschlecht der Einwohner auf Landes- und auf Gespanschaftsebene musste eine Reihe von Variablen aufgenommen werden, die auf die Bevölkerungsentwicklung

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 679-723

AKRAP, A., GELO, J.,
GRIZELJ, M.:
BROJ PRISUTNOG...

in Kriegsverhältnissen zurückgehen. Die Grundlage für diese Studie, in der die von 1991 bis 1998 im Inland lebende Bevölkerung nach Alter und Geschlecht ermittelt wurde, bilden verschiedene einzelne Forschungsarbeiten, die Bestandteil des vorliegenden Projekts sind, ferner Forschungsarbeiten zur gemeinsamen Auswertung der genannten Vorstudien, indirekte statistische Quellen und Methoden, die demographisch-statistische Datothek des Staatlichen Amtes für Statistik, Eigenschätzungen und Bestandsaufnahmen vor Ort.